

02.05.2012 г. / 19:50:20

Вяра

15.05 по еретическия, †02 май по църковния календар - Свети благоверен и равноапостолен цар Борис I Михаил покръстител. Св. Атанасий, архиепископ Александрийски. Св. мъченици Еспер и Зоя. Св. мъченици Борис и Глеб, князе руски

Житие на благоверния и равноапостолен цар Борис-Михаил покръстител на българския народ

Благоверният цар Борис бил син на Пресиян, внук на княз Звиница, който бил брат на цар Маламир и на светия мъченик княз Енравота-Боян (Воин), а тримата били синове на цар Омуртаг и внуци на цар Крум Страшни. Крум, Омуртаг и Маламир, бидейки езичници и усърдни служители на идолите, пленили и отвели много християни от Византия навътре в своята страна, където едни хвърлили в тъмница, а други посекли с меч. А някои българи, приели свето кръщение и повярвали в Христа Бога, избягали от нечестието на своите

царе заради християнското си благочестие и се преселили с целия си дом в Цариград, като например боляринът Теодор, който бил духовен син на преподобни Теодор Студит и се сподобил да получи от него боговдъхновени послания.

През царуването във Византия на императорите Никифор, Михаил, Рангава и злочестивия иконоборец Лъв Арменин, българският цар Крум превзел град Средец (София), в който разорил храма "Света София" до основи и заповядал да посекаат с меч до 6000 войници и немалко мирни християни в 809 година. След това нападнал с войската си град Девелт, откъдето отвел в плен всичките благочестиви жители заедно с епископите Георги и Петър в 812 г. Стигнал и до самия Цариград и не могъл да го превземе, но обсадил Одрин за три месеца, като пленявал всички, които намери в града и околностите - до 40000 благочестиви християни, сред които бил митрополитът на града Мануил и един мъдър мъж на име Кинам. Също така превзел и Аркадиопол и отвел 50000 души християни в 813 година.

Когато умрял Крум, над българите се възцарил неговият син Омуртаг, който веднага започнал гонение срещу християните, като им заповядал да се отречат от Христа и да се покланят на езическите идоли. И които не се подчинявали на неговата нечестива заповед, били хвърлени в тъмница, както споменатият Кинам, който заради своята мъдрост бил назначен за учител на царските деца, или завършвали живота си с мъченическа смърт за Христа. Тогава воеводата Диценг, суров и безчовечен, подложил на мъченически страдания първо митрополит Мануил за назидание на другите, като отсякъл ръцете му от плещите, а после го разсякъл целия на две и го захвърлил за храна на зверовете. Но злочестивецът веднага ослепял заради такъв грях и бил възненавиден от своите хора, които го обесили. На негово място Омуртаг поставил някакъв си воевода Цока, който бил по-суров и от

първия, и по различни начини измъчвал до смърт всички християни, които не се покорявали на царската заповед. Светите Девелтски архиереи Георги и Петър, които утвърждавали вярващите в благочестивото изповядване на Христа Бога, бил безчовечно с тояги, дори до смърт, и най-после отсякъл с меч светите им глави. Но и множество други, 377 на брой, предал на смърт с меч. На никейския епископ Леонид пронизал корема с меч. С меч посякъл Гавриил и Сионий. Свещеният презвитер Парод осъдил да бъде убит с камъни. И много други след като ги измъчил с различни мъчения, ги предал на смърт.

А преподобният Теодор Студит в своето Малко оглашение разказва, че излязла заповед от българския цар Омуртаг - всички християни в неговата земя през дните на светата Четиридесетница да ядат месо против заповедта на благочестието. Тогава някои благочестиви, на брой 14, не се покорили на тази злочестива заповед. За да сплаши останалите, царят заповядал един от тях да заколят пред всички и да продадат жена му и децата му в робство на своите българи. Но другите не се уплашили от това, а завикали: "Ние сме си християни и молим да не бъдем лишени от участта на нашия брат!" И в такова хубаво изповедание всички били избити.

Обаче по Божий промисъл благочестието процъфтяло на българска земя въпреки всичките хитрости на лукавия и семето на Христовото Евангелие паднало на добра почва даже в самия царски дом: когато Омуртаг умираше, поставил за наследник на своя престол най-малкия си син Маламир, като пренебрегнал по-големите Енравота-Боян и Звиница, защото не без основание считал, че те са обикнали християнската вяра. След като се възцарил Маламир, брат му Енравота-Боян го помолил да потърси из тъмниците Кинам и да му го изпрати свободен, което Маламир изпълнил бързо с желанието да

угоди на брат си. Но от разговорите си с Кинам княз Енравота още по-добре изучил християнското благочестие, приел свето кръщение и започнал да пости и да се моли по всяко време, както християните имат обичай. Като узнал това брат му цар Маламир, го повикал при себе си и му рекъл:

- Или се отречи от този чужди Бог, или знай, че още днес ще бъдеш предаден на смърт!

Княз Енравота-Боян отговорил:

- Никой не може да ме разлъчи от Христовата любов - ни огън, ни меч, ни бич, нито друга някаква мъка. По-добре ми е да умра за името Христово, отколкото беззаконно да живея с нечестивите. Прочее, гнуся се от езическите идоли и почитам истинския Бог Христа, Комуто и се покланям с боголепно поклонение!

Като чул това неговият беззаконен брат, веднага го осъдил да бъде посечен с меч. Поведен към мястото на посичането и изпълнен с Божествен Дух, светецът предрекъл бъдещето и казал:

- Тази вяра, заради която днес получавам края на живота си, ще се умножи на българска земя, макар и да си мислите, че ще я спънете с моята смърт. Знакът на кръста ще бъде побит навсякъде, ще се изградят Божии храмове и чисти свещеници чисто ще служат на чистия Бог и ще принасят хвалебни жертви на животворящата Троица. А идолите и скверните им храмове ще се съборят и ще се унищожат!

А на брат си, цар Маламир, рекъл:

- Но и ти самият не след много години зле ще изхвърлиш злочестивата си душа, без да получиш някаква полза от жестокостта на сърцето си!

Като казал това с висок глас, страдалецът Христов, княз Енравота-Боян, преклонил светата си глава и чрез меча получил живоносна смърт от братския съд, а чистата си душа предал в Божиите ръце, както се смята в 833 година.

След като Маламир скоро умрял (836 г.) според това пророчество и понеже бил бездетен, след него се възцарил Пресиян, син на брат му, княз Звиница. А тъй като сам Звиница и целият му род били обикнали християнската вяра заедно с благоверния княз и мъченик Енравота-Боян, веднага след възцаряването на Пресиян престанало гонението против християните на българска земя. Синът на Пресиян - Борис - не само че вече не гонел християните, но и сам приел свето кръщение с целия си дом и с българския народ. Това станало така:

Цялата българска земя допреди идването на Аспаруховите българи се намирала под властта на византийските императори, където смето на християнското благочестие било посято още от Христовите апостоли Андрей Първозвани, Павел и много други. Затова нейните обитатели, славяните, възприели християнската вяра преди времето на българското завоевание. А славяните в българската държава били повече от древните българи. Разделени по вяра християните славяни от езичниците българи не се обичали едни други, напротив - враждували, а царство, разделено на части според божественото Евангелие не било в състояние крепко да отстоява срещу външните врагове. Но и всички околни държави били възприели християнството, а българската държава стояла като коза сред Христовите овци. На българите нямали вяра нито в търговията, нито в договорите за мирно съжителство, понеже били езичници. Знаейки много добре всичко това, благоверният Борис търсел благоприятно време, за да поправи това положение.

Както при княз Енравота-Боян учител на християнска вяра бил Кинам, така при Борис бил някакъв монах от пленниците, на име Теодор, по прозвище Куфарб, който добре познавал държавните дела и му бил близък съветник по тях, но и премъдро насаждал християнско благочестие в душата му навреме и не навреме[4]. А когато византийската императрица, благоверната Теодора, го помолила да ѝ пусне пленения Куфарб като много нужен, тогава Борис помолил да изпратят в замяна сестра му, която се възпитавала в царските дворци на Цариград и там била приела свето кръщение. Върнала се при брат си, тя започва да му проповядва християнската вяра, като по-добра от езическата, единствената дадена от Бога и угодна на Бога. Към всичко това и блаженият Теофилакт Охридски съобщава, че свети Методий, епископ Моравски, се срещал с българския цар Борис, и след като разговарял с него, "предварително го направил свое чедо и го спечелил за своя прекрасен език и непрестанно го дарявал със словесни благодеяния". Понеже казва "непрестанно", то пита се, колко ли пъти са се срещали? Преди кръщението на Борис двамата братя Кирил и Методий са могли да преминат през България, когато са отивали в Моравия със славянски превод на Библията, както се предполага през 863 година. След 40 месеца - както съобщава пространното Кирилово житие - те завършили работата, за която били изпратени, обучили ученици и твърде е вероятно, както някои мислят, да са се върнали пак през България в Цариград при ония, които са ги били изпратили, преди да се насочат към Рим. А още по-късно - разправя пространното Методиево житие - византийският император Василий Македон молил свети Методий да дойде при него, за да види негова светиня, докато е на този свят, и да получи неговите молитви. И тогава свети Методий е можел пак да мине през България, вече новопокръстена, отивайки в Цариград и връщайки се пак в Моравия, както се предполага в 881-883

година. По време на преминавания през България свети Методий е можел да се срещне и да разговаря с цар Борис. Но понеже блаженият Теофилакт казва, че “непрестанно го дарявал със своите словесни благодеяния”, не иска ли с това да каже, че и отдалеч го посещавал със своите послания и по такъв начин “непрестанно” беседвал с него? А неговата беседа не можела да бъде друга освен проповед на християнското благочестие, което обещава на благочестивите Божието благоволение, а на злочестивите - вечна мъка. А Симеон Логотет и други гръцки летописци разказват, че уж някой си монах Методий бил замолен от Борис да нарисува върху стената на неговия дом някакво страшно зрелище и той нарисувал изпитателното за всички човеци Второ пришествие на Господ Иисус Христос, на което всички ще бъдат подсъдими, и праведниците ще наследят вечните блага, а злочестивите и грешните - вечна мъка. Всичко това свети Борис слагал в сърцето си, както плодородна земя приема небесната роса и семето на сеяча.

По Божие допущение през 864 година в България имало глад. Затова, за да намери хляб за своя народ, Борис напада с войската си гръцката земя. Против него излязъл по суша и море византийският император Михаил III. Но преди сражението те се съгласили на мирен договор: гърците дали на Борис по негово искане Загорския край, който бил населен от български славяни и който изобилствал с най-хубава пшеница, а Борис обещал да приеме свето кръщение с целия си народ. Гърците се зарадвали и направили всичко нужно с голяма бързина; веднага изпратили архиерей със свещеници и покръстили Борис във от Цариград на мястото, където бил с войската си, а болярите му били кръстени в града, както разказват византийските летописци Симеон Логотет и Георги Амартол. От светата купел го възприел византийският император Михаил III, който му дал и своетоиме и го нарекъл

Михаил в светото кръщение. Това станало през 865 г.

А кой извършил светото тайнство на Борисовото кръщение? Летописецът Теофан и други казват, че бил пратен архиерей от Цариград. Монахът Никон Черногорец пише в своята книга Тактикон: “Фотий покръстил българския род с техния цар.” А сам Фотий след кръщението написал послание до “пресветлия и възлюбен син Михаил”, в което обширно наставлявал новокръстения в християнската вяра и благоденствие, и което се явява като първи катехизис на Българската православна църква. В това послание светейшият Фотий нарекъл благоверния Борис “хубаво украшение на моите трудове”, “христолюбиви и духовни наш сине”, “благородна и истинска рожба на моите духовни родилни болки” и го моли: “Не прави напразни трудовете и подвизите, които извършихме с радост за вашето спасение.” Ясно е, че сам патриарх Фотий е бил духовен отец на благоверния Борис-Михаил и че той извършил над него светото тайнство кръщение със своите собствени ръце.

Като утвърдили по този начин мира между себе си, гърци и българи, възроденият български цар се завърнал в своя престолен град, като довел със себе си епископи и свещеници от Цариград, които да извършват свещените служби и кръщението на народа, макар и на гръцки език, който бил непонятен за българите. И се кръщавали всички с радост и добра воля. Но някои боляри, на брой 52, не били съгласни със своя цар и пожелали да отхвърлят християнската вяра и пак да възстановят езическата, като искаха да се върнат като псета на своята бълвотина. Те въстанали против своя цар с някои от народа, като казвали, че им е дал недобър християнски закон и търсели да го убият и да спънат благочестието на своята земя. Но Борис излязъл да ги срещне с близките си; отпред вървели свещеници със запалени свеци и носели честният Кръст Господен. Непокорниците, поразени от страх, паднали

пред него, били арестувани и наказани по закона, а останалите от народа били пуснати да отидат по домовете си с мир. “Оттогава започна да кръщава кои доброволно, кои и с насилие”, както се казва в Манасиевата летопис. Тогава била покръстена и утвърдена в християнството не само цяла България, но и Влахия, Молдавия, Трансилвания, Банат, Буковина, Сърбия, Босна, Херцеговина и Хърватско, които тогава се намирали под властта на равноапостолния български цар Борис.

Благоверният Борис прие християнската вяра от дълбините на сърцето си и съвестта си. За това свидетелствал западният летописец абат Регино, който казал за него: “Носят се слухове за царя на този народ (българския), че след като приел благодатта на кръщението, денем, облечен в царско велелепие, излизал пред народа, а нощем, облечен във вретище, тайно влизал в храма и прострян върху пода лежал в молитва върху една постлана под него власеница. Блаженият Теофилакт Охридски казва, че Борис родил сина си, цар Симеон Велики, “по свой образ и по свое подобие”, и рисува със словото си сина, “който бил запазил благостните черти на баща си неизменни, към всички нелицеприятен и добър (а най-вече към положилите обет за висока нравственост и явяващи християнско житие, тоест монаси и свещеници), проявяващ гореща вяра и прояждан от ревност към Божия дом”. Затова е ясно, че бащата е бил първообраз на християнските добродетели у неговия син. По свидетелството на същия Теофилакт, Борис много е усърдствал и в строителството на църкви и със свои царски средства опасал като с пояс цяла България със седем съборни храма, като да запалил с вяра някакъв седмосвещен светилник.

В дните на благоверния цар Борис - по свидетелството на блажени Теофилакт Охридски - Бог благоволил да открие мощите на светите 15 Струмишки мъченици, което станало

така: Когато се възцарил цар Юлиан (361-363), братов син на благоверния и равноапостолен цар Константин Велики, и започнал да гони християните, като искал да възстанови пак елинското злочестие, тогава от град Никея избягаха в Тивериопол (Струмица) двама епископи - Теодор, един от 318-те свети отци на Първия Вселенски събор в Никея, и Тимотей, който скоро станал епископ на Тивериопол, заедно с двама монаси - Комасий и Евсевий. Като събрали и там 11 ученици - свещениците Петър, Иоан, Сергей, Теодор и Никифор, дяконите Василий и Тома, монасите Иеротей, Харитон и Даниил и мирянина Сократ, - заедно с тях проповядвали открито християнското благочестие и правели да расте Божията Църква. Но нечестивите ги уловили и ги убили, а скъпоценните им тела били захвърлени за храна на зверове и птици. Когато отминала бедата, благочестивите ги погребали с почести в своята църква, като положили всеки отделно в мраморен гроб и като написали на горния камък името, житието и званието на всеки. Мощите на светите мъченици давали изцеление на всички, които прибягвали към тях с вяра. Но минало доста време и върху тази земя врѣхлетели езичниците авари, а след тях българите, които пленили, разрушили и предали на огън всичко. Тогава Тивериопол и църквата на светите мъченици изпаднали в запустение и забрава. Но Бог, Който иска всички да се спасят и да стигнат до познание на истината, подбудил българския цар Борис да приеме християнската вяра заедно с целия си народ и да покръсти цялата българска земя. По времето на този цар светците започнали да се явяват насън на богобоязливи християни. Постоянно ставали чудесни изцеления на болни на мястото, където лежали в земята техните свети мощи. Като чул това, царят заповядал на воеводата Таридин да издигне в гр. Брегалница църква на името на светите 15 мъченици. Когато църквата била завършена, на мястото отишли владици, свещеници и множество народ със запалени свеци и кадила,

помолили се, разкопали и намерили мощите на светците, които пренесли в новопостроената църква с песни и с тях извършили нейното осветение. Така благоверният цар Борис запалил - както се казва - един от седемте светилника на вярата в своята земя, чието място днес ни е неизвестно.

И в планината до град Преслав издигнал манастир с църква на името на свети великомъченик Пантелеймон, където поселил и упокоил учителите на славянски език, за да проповядват християнско благочестие и да пишат книги, а покъсно и сам той се уединил там от царските дела и завършил богоугодния си живот в безмълвие. Но за това после.

Някои от Борисовите велможи били противници на кръщението не само за това, че твърде много обичали езическата вяра на своите отци и че ненавиждали сладчайшия Иисус, но и защото се бояли от гърците, които имали навика чрез кръщението да заробват чужди народи и да използват християнството като най-добро оръдие на своята власт. Знаейки всичко това, благоверният Борис не се отрекъл да приеме християнско кръщение, но и търсел как да запази свободата на своята държава. Затова веднага след кръщението си поискал от цариградския патриарх и от византийския император автокефален патриарх или архиепископ, за да не бъде управлявана Българската църква от Цариград. Но понеже българите приличали още на новородени деца в Христовата вяра, гърците не били благосклонни към неговата молба. Тогава Борис се обърнал със същата просба към Римския папа Николай I, който все още не бил отлъчил себе си и своите си от общение със светата Православна вселенска църква. През месец август 866 г. изпратил в Рим своя сродник, болярина Петър, и с него болярите Йоан и Мартин, като молел Римския папа да му изпрати изложение на християнската вяра "истинска и съвършена, нямаща никакво петно или недостатък". И получил искането в 106 отговора, но

автокефален патриарх или архиепископ не получил. Четири пъти молил, но бил измамен в надеждата си. Така напразно минали четири години. В 869 г. в Цариград бил свикан поместен църковен събор в църквата “Премъдрост Божия” (“Света София”), който латинците самочинно нарекли VIII Вселенски. Като чул това, Борис изпратил своя болярин Петър с другите, за да попитат събраните патриарси и владици от цялата вселенска Църква откъде трябва Българската църква да получи своя автокефален архиепископ. След като съборът приключил работата си, императорът Василий Македон свикал всички членове на събора заедно с Цариградския патриарх Игнатий в своята палата на 4 март 870 г., за да изслушат българските пратеници. Боляринът Петър казал:

- Нашият господар Михаил, бившият Борис, с радост прие вестта, че сте се събрали от различни страни заради ползата на светата Божия Църква. А на вас, посланиците на Римския апостолски престол, много благодари, задето сте намерили за прилично да го поздравите с вашите послания, минавайки през България... И сега, бидейки до днес езичници, неотдавна пристъпихме към благодатта на християнството. Заради това да не би да сгрешим в нещо, искаме да узнаем от вас, които заемате местата на върховни патриарси, на коя Църква ние трябва да се покоряваме?

Папските пратеници започнали да негодуват, но съборът попитал българите:

- Кажете, когато дойдохте във вашето отечество, на коя власт то беше покорно, и латински ли, или гръцки свещеници имаше там?

Българите отговорили:

- Ние захме нашето отечество с оръжие от гръцката власт и намерихме там не латински, а гръцки свещеници.

Тогава съборът отсъдил:

- Понеже българското отечество отпреди се намирало под гръцка власт и в него имало гръцки свещеници, да бъде върнато сега пак на светата Цариградска църква чрез християнството, след като е било откъснато от нея чрез езичеството.

Това решение подписали папските пратеници и всички останали. Българите взели посланието на събора и го занесли на цар Борис, който изпратил в Рим латинския епископ Гримоалд с всичките негови свещеници и посрещнал с много почести изпратения от Цариград автокефален архиепископ на България, Йосиф. Така Борис увенчал с изпълнение желанието на благоверния Бог, Който е сътворил "от една кръв целия род човешки, да обитава по цялото земно лице, като назначи предопределени времена и граници на тяхното обитаване".

Цар Борис имал голяма грижа не само да покръсти, но и да просвети своя народ с разбрана проповед на Христовата истина. Но владиците и свещениците, дошли от Цариград, извършвали богослуженията и проповядвали на народа на гръцки език, който българските хора не разбирали и семето на божественото Евангелие не можело да падне на добра сърдечна почва [11]. Борис чувал още преди кръщението си, че Моравският княз Ростислав молил византийския император да му изпрати учители, способни да проповядват на разбран славянски език сред народа му спасителните Христови слова. Императорът и патриархът с радост приели тази молба и се постарали с любов да я изпълнят. Чул и за превода на гръцките книги на вярата на славянски език, направен от равноапостолния Кирил и брат му Методий. Държавата му имала обща граница с Моравската земя и той виждал как моравците получават просвещение от славянската проповед на блажения Методий и неговите ученици. И както споменахме

преди, от личните си срещи с Методий той не само станал негов духовен син заради любовта си към неговата светиня, но и “се привързва към неговия прекрасен славянски език”, както говори за това блаженият Теофилакт Охридски. Затова се устремил да се сдобие със славянски книги и учители, за да може чрез техните трудове да посее в душите на своите хора Христовата истина и по такъв начин окончателно да изкорени плевелите на езическото суеверие. И като строял нови църкви и манастири, назначавал при тях четци, дякони и свещеници, както свидетелства за това блаженият Теофилакт, като разказва за новосъздадения храм в град Брегалница: “За тоя божествен храм беше определен клир, който беше възпитан в богословие на български език, за да ръководи църковния живот и да извършва богослуженията завинаги на български език.” Това ставало, преди Борис да се отрече от царския трон.

След покръстването, и най-вече след получаването на църковната автокефалия, Борис изпращал млади българи в Цариград, за да бъдат обучавани на църковен и монашески ред, както е явно от посланието на светейшия Фотий до гръцкия безмълвник (исихаст) Арсений, при когото свети Фотий препращаше българите да ги учи. След като тези българи се научавали на Христовата вяра и на монашески ред по гръцки, когато се завръщаха в своята родина, разбира се, проповядвали по славянски на своите българи. Но и Методий е можел да изпълни някоя молба на Борис и да му изпрати книги и учители, докато бил жив, както и на византийския император Василий Македон оставил “един свещеник и един дякон от своите ученици заедно с нужните книги”. А понеже и Белградският Боритикан “знаеше, че Борис е жаден за славянски учители”, оттук се вижда, че и преди това Борис беше на всички открил своята жажда за приемане на такива мъже в своята страна.

А след като умрял Методий, неговите ученици били

изгонени от Моравия: някои били продадени на евреите във Венеция, откъдето чиновник на византийския император ги откупил и ги изпратил свободни в Цариград, а други, след тежки изтезания, избягали към река Дунав и оттам в България, в числото на които били свети Климент, Наум и Ангеларий. Някои от откупените останали в Цариград до края на живота си, а други били изпратени в България в помощ на Борис. Тогава благочестивият цар създал манастир на името на свети великомъченик Пантелеймон, където поселил и упокоил учителите, като им дал всичко нужно за тялото, та грижовните помисли да не ги отвличат от богомислието към дребните телесни нужди, а безгрижно да служат на Бога и на българския народ с проповедта на Божието слово и със славянската писменост. Самият цар много обичал “да беседва с тях и от тях да се учи на древни истории и жития на светци и чрез техните уста да чете Писанията”, по който начин разпалвал в сърцето си огъня на Божията ревност.

Понеже носел в душата си грижата за цялата държава, Борис решил да изпрати Климент в югозападните предели, та и там да научи народа на благочестие и на славянска книга, както се предполага в 886 г. Климент отишъл в Кутмичевица, като се разделил с приятеля си Наум и с другите в обителта на свети Пантелеймон. Заедно с това Борис изпратил и заповед до Домета, управителя на оная област, всички жители там любезно да приемат преподобния, да му дават всичко изобилно, да му поднасят дарове и да показват посаденото в душите съкровище на любовта чрез видими прояви. И за да посрами още повече тамошните, заедно с всичко друго подарил на блажения Климент три къщи в Девол, собственост на неговия род и снабдени с всичко необходимо, както и места за почивка в Охрид и Главиница. Така неговата дивна душа изливала любовта си към Христа върху Христовия раб и предлагал на другите пример за такава похвална ревност.

Като уредил всичко това така добре, в душата си пожелал да поработи на Бога още по-искрено в безмълвие. Но и Бог му изпратил някаква тежка болест, както свидетелства блажени Теофилакт. Затова в 889 г. оставил царския трон на своя по-голям син Владимир, а самият той се поселил в манастира “Свети Пантелеймон”, за да се подвизава в безмълвна молитва и в книжовничество заедно със славянските учители. Там бил преподобният Наум, приятелят на Климент, и Константин, и Докс, братът на Борис, и Теодор, братов син на Борис, и Иоан Екзарх, и Черноризец Храбър, и много други, чиито имена не са стигнали до нас. И ако бил толкова прилежен в молитвата, докато бил цар, както казахме по-горе, можем оттук да си представим, колко повече неговата боголюбива душа се занимавала с богомислие в обителта.

Но Владимир стоял далеч от бащините стремежи и дела. Затова скоро се развратил и започнал да живее против завета на баща си. По цели дни си губел времето в ловуване, пиянство, пиршества и похоти. А и принуждавал новопокръстения народ към езическо богослужение, както свидетелства прюмският абат Регино. Накрая подложил на мъки и хвърлил в тъмница самия архиепископ Йосиф. И всичко правел против баща си, подстрекаван от боляри, които продължавали да поганстват в сърцата си: отрекъл се от християнската вяра и оказвал съпротива на славянската книжнина. Тогавя цар Борис, като се наслушал на всичко това и изчерпал своето търпение и кроткото наставление към непокорния син, пламнал от голям гняв, свалил свещеното монашеско одеяние, препасал своя воински пояс, облякъл се в царското си одеяние, към него се присъединили всички, които се бояли от Бога, подгонил сина си, скоро и без особен труд го хванал, заповядал да му избодат очите и го пратил в тъмница, където и умрял, окаяният.

Така свети цар Борис изпълнил искането Христово: “Който

обича син или дъщеря повече от Мене, не е достоен за Мене”, и получи достойнството на Христовата любов, като пожертвал заради Христа непослушния си син. И Божият промисъл го превел по същия трънлив път, по който някога премина древният праотец Авраам, който вдигнал ръка срещу своя единороден син, готов по Божия заповед да го заколи и принесе в жертва всесъжение и само защото ръката на Божия ангел задържала десницата му, не принесъл Исаак в жертва. Така и Борис беше длъжен да изпълни Божията заповед, за която беше призван: да покръсти себе си и своя народ, и докрай да утвърди благочестието в своята земя, минавайки победоносно през всички изпитания и жертвайки всичко, което иска да попречи на равноапостолната му дейност. Но понеже не е възможно човешката природа да не страда сърдечно, когато бащата е длъжен жестоко да накаже своя син, оттук става ясно каква болка е изпитвало сърцето на Авраам, когато е шествал към Исааковото всесъжение, както и страданието на благоверния Борис, който, бидейки баща, бил длъжен да пожертва собствения си син, за да утвърди християнството на своята земя за вечни времена против дързостта на сина си!

След тези събития цар Борис свикал поместен събор на цялата Българска църква в град Преслав, в 893 г., на който Владимир бил свален от царския престол, на негово място се възцарил по-младият му син Симеон, на когото пред всички присъстващи в изблик на ревност по благочестието благоверният баща казал:

- Ако в нещо се отклониш от православното християнство, също така ще пострадаш!

После определили за нова столица Преслав, който е по-близо до манастира “Свети Пантелеймон”, и ръкоположили Климент за пръв епископ на български език, а Наум изпратили на

негово място за учител в Кутмичевица, и обявили славянския език за официален на българската държава, църква и училище. След като въдворил мира в страната си по този начин, Борис се завърнал пак в своята обител, за да служи на Господа с покаяние, пост и молитва и да помага на славянските учители със слово и дело в проповедта и в писането на книги.

Останалото време от живота си равноапостолният Борис прекарал в мир и така преживял още 14 години при благоверния си син Симеон и завършил земния си живот, а започнал безсмъртния на 2 май 907 г., събота вечер, по свидетелството на братовия му син черноризец Теодор Доксов. Блажени Теофилакт Охридски казва, че след смъртта му Христос, Комуто послужи равноапостолски, го прославил с нетление на мощите му, при които ставали множество чудеса и изцеления на онези, които с вяра пристъпвали, за слава на дивния в Своите светии Господ, но които по Божие допущение не са се запазили до нас поради нашите грехове и поради множеството нещастия на многострадалния български народ. Заради това Българската църква скоро след неговата смърт го причислила към лика на своите светци, а с нея се съгласила и Цариградската църква, както може да се види от посланието на Цариградския патриарх Николай Мистик до благоверния български цар Симеон: “Сега твоят баща Борис се въдворява със светиите и стои пред Бога, като се сподобява с големи похвали за делото, което извърши пред Бога сред българите, като положи основа на вярата сред тях, заради което и се почита по достойнство.”

Заради молитвите на равноапостолния цар Борис-Михаил, Христе Боже, запази нашия народ в православното благочестие и в благодатта на богатите Твои щедрости! Амин.

Тропарь благоверного и равноапостольного царя Бориса, во

святом Крещении Михаила

глас 6

Исполнен страха Божия/ и Крещением святым просвещен,/ был еси жилище Святаго Духа,/ благоверный царю Борисе. / Утвердив же веру Православную на земли Болгарстей/ и жезл царствия оставив,/ вселился еси в пустыню,/ процвел еси в подвизах/ и обрел еси благодать пред Господем. / Ныне же предстоя Престолу Всевышняго,/ моли даровати нам, молящимся тебе,/ спасение душ наших.

Кондак благоверного и равноапостольного царя Бориса, во святом Крещении Михаила

глас 8

Взбранный воеводо Бога Вышняго,/ силою Креста победивый востание тьмы/ и насадивый благочестие на земли твоей,/ имей же дерзновение ко Господу,/ сохраняй молитвами твоими достояние твое, да зовем ти:/ радуйся, равноапостольне царю Борисе,/ крестителю земли Болгарския.

(Исполнен със страх Божий, си бил жилище на Светия Дух; утвърдил Христовата вяра, си оставил престола и царския жезъл, богоблажени царю Борисе. Поселил се в пустинята, си процъфтял в подвизи и си намерил благодат пред Господа. Сега, предстоейки пред престола на Всевишния, моли Христа Бога да даде на народа ни мъдрост и сила, а на нас, молящите те, спасение на душата ни.)

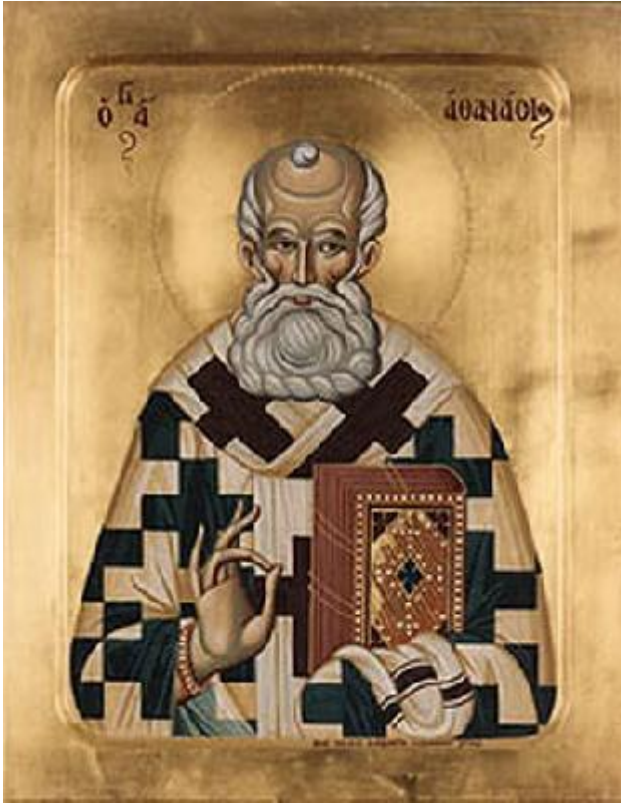
(Създал храмове на камъка на непорочната вяра, сам себе си си показал предобър и красив храм на божествени добродетели, богоблажени царю Борисе, в когото Отец се

всели, и Син, и Дух Свети. Така твоето упование в безсмъртието е изпълнено, защото Бог, като те изпита, те намери достоен за Себе си и те прие като всеплодна жертва. Него моли за нашите души.)

Молитва святому благоверному царю Борису

О великий угодниче Христов, благоверный царю Борисе, болгарскаго рода крестителю и всех нас пред Богом предстателю. Иже, нечестие отринув языческое и, во Единого Истинного Бога веровав, Божественное Крещение восприял еси и светом благочестия просветил еси всю землю болгарскую; по сих же тленный венец земнаго царства оставив, безмолвное житие возлюбил еси и подъял еси труды великия, во еже подвигом иночества Православие на земли твоей утвердити, бденными молитвами благоутробие Небеснаго Царя преклоняя к новокрещенным людям. К тебе убо ныне, якоже чада ко отцу, усердно прибегаем, грешнии и недостойнии, и в сокрушении сердца умильно глаголем: призри милостивно с Небесных высот на моление наше и твоими к Богу молитвами утверди нас незыблемо в вере Православней. Соблюди отечество твое и люди от всякаго злаго обстояния, прося нам у Господа Бога нашего всех, яже ко временней и вечней жизни, благопотребных благих, яко да благочестно поживше в веце сем, сподобимся и райския жизни насладитися, идеже вкупе с тобою и всеми святыми прославим Отца, и Сына, и Святаго Духа во веки веков. Аминь.

Житие на светия наш отец Атанасий, архиепископ Александрийски

Свети Атанасий Велики - този безсмъртен пример на добродетел и богоугоден живот - се родил в столицата на Египет - Александрия. Родителите му били християни, хора благочестиви и добродетелни. Още в детството на Атанасий една случка като че предзнаменувала неговата голяма бъдеща светителска дейност.

Той играел със свои връстници на морския бряг. Децата подражавали на това, което виждали в църквата, и в играта си изобразявали Божиите свещенослужители и църковните обреди. Атанасий бил избран от децата за епископ, той пък нарекъл едни - презвитери, а други - дякони. Последните водели при него други деца - езичници, които още не били кръстени. Атанасий ги кръщавал с морска вода, произнасяйки установената за тайнството кръщение формула, която бил запомнил от свещеника в църквата; произнесъл дори поучение, съответно на детската възраст. По това време патриарх на град Александрия бил свети Александър.

Поглеждайки случайно от прозорците на дома си,

разположен на високо място, недалеч от морето, той видял детската игра и с изумление наблюдавал кръщението, което Атанасий извършвал. Незабавно заповядал да доведат всички деца при него. Патриархът ги разпитал подробно на какво са си играли, кого именно са кръстили, как са питали преди кръщението и какво са отговаряли и узнал, че в играта си те извършили всичко според църковния устав. След това, като се посъветвал с църковния клир, той признал извършеното от Атанасий кръщение на езическите деца за истинско и го довършил с миропомазване, после повикал родителите на децата, които били в ролята на презвитери, и ги посъветвал да ги обучават за бъдещи свещеници. Свети Александър извикал и родителите на Атанасий и им поръчал да го възпитат в благочестие и книжовност и когато порасне, да го доведат при него и да го посветят на Бога и на светата Църква.

Когато Атанасий усвоил науките достатъчно и получил добро образование родителите го довели при светия патриарх Александър и тъй, както някога Анна - Самуил, посветили го в дар на Бога. Скоро след това патриархът го поставил за клирик и го ръкоположил за дякон на Александрийската църква. Как в този сан свети Атанасий се борил мъжествено с еретиците и какво е претърпял от тях, е невъзможно да се разкаже изцяло, но ще споменем някои от най-забележителните му подвизи и деяния.

В това време нечестивият Арий разпространявал безумната си ерес и със своето зловредно учение вредил на цялата църква. Въпреки че бил вече прокълнат на Първия Вселенски събор на светите отци в Никея, отлъчен от общение с църквата Христова и осъден на заточение, низвергнат и едва жив, не прекратявал борбата си против православието. Започнал да действа чрез своите ученици и съмишленици, разпространявайки навсякъде отровата на своята ерес. Той намерил много ходатаи за себе си пред царя в лицето на

Евсевий, епископ Никомидийски, заедно с други епископи, изпаднали в същата ерес. Чрез тях Арий измолил от Константин Велики милост за себе си, да го освободят от заточение и да му позволят да се завърне в Александрия. Евсевий коварно убеждавал царя, че Арий не внася никакво учение, противно на православието, и не проповядва нищо несъгласно с учението на Църквата, но поради завист, търпи от лукавството на епископите и че спорът между тях не е относно вярата, а само заради празни и отвлечени думи. Царят, който бил простосърдечен и незлобив, не подозирайки еретическата хитрост и коварство, повярвал на лъжливите уверения и заповядал да се прекрати спорът и да не се препират заради думи, та да се прекрати раздорът между църквите. Без да разследва делото, той милосърдно позволил на Арий да се завърне в Александрия. И ето, че нечестивият еретик за нещастие на цялата църква се върнал в града. Това събитие било твърде прискърбно за православните, особено за свети Атанасий, като воин Христов и твърд защитник на православието. По това време той вече бил удостоен с архидяконски сан. Той преследвал еретика, втурнал се като вълк в Църквата Христова, избличавал неговите злоумисли със своите писания и проповедта си. В същото време Атанасий внушавал и на светейшия архиепископ Александър да напише послание до царя, в което и сам взел участие, като обърнал внимание на простодушието, поради което царят повярвал на лъжите и еретическите басни и днес приема Арий, който се отрича от православната църква, когото Сам Бог е отрекъл, и всички свети отци, а царят го допуска да потресе отеческите законоположения. Царят обаче, заблуден от Евсевий, отговорил с още по-рязко послание, заплашвайки ги с низвергване от сана им, ако не замлъкнат. Благочестивият и милостив цар постъпил тъй не поради своя гняв, нито поради съчувствие към арианството, но от ревност, макар и не по разум, да няма раздор между църквите. Обичайки с кроткото

си сърце мира, царят го търсел там, където съвършено не би могъл да бъде: понеже как би могло еретическото учение да живее в мир с православието?

Наскоро след това починал светейшият Александър. За негов приемник на Александрийската катедра единогласно от всички православни бил избран Атанасий, като съсъд, достоен за такава чест. Тайните врагове - арианите, замлъкнали временно и не встъпили в открита борба с него; но по-късно по бесовско подстрекателство проявили лукавството си и открили отровата на притаената си злоба. Свети Атанасий не приемал нечестивия Арий в църковно общение, макар и последният да притежавал царско нареждане за това. Навсякъде арианите се постарали да подклаждат вражда срещу епископа и да разпространяват най-зли клевети, с намерение него, достойния за небесните селения, не само да го низвергнат от светителския престол, но и да го прогонят от града. Но той останал непоколебим, пеейки заедно с Давид: "И полк да се опълчи против мене, няма да се уплаши сърцето ми".

Ръководител на коварния замисъл бил Евсевий, който напразно носел име на благочестие, всъщност представлявал истински съд на безчестие. Възползвайки се от незлобието на царя заедно със своите съмишленици, и предполагайки, че е настъпил неговият час, подстрекавал всички да свалят от епископския престол свети Атанасий. Евсевий мислел, че ако го прогони, лесно ще надделее и над останалите православни и ще утвърди ариевото учение. Започнал да разпространява срещу праведника клевети и лъжливи обвинения, на които еретиците повярвали. За тази цел той наел за пари последователя на Мелетий, Исион, изкусния в коварството Евдомон и твърде озлобения Калиник. Обвиненията против Атанасий се състояли в следното: 1) че уж принуждавал египтяните да плащат данък за свещеническите одежди, ленените одежди, олтарните тъкани и завеси и друга църковна

утвар; 2) че уж враждува срещу царя и се бунтува срещу царските заповеди; 3) че уж е алчен и е оставил на един от приятелите си да пази сандък, пълен със злато. Към всичко това присъединили още и обвинение относно лъжесвещеника Исхир, човек лукав, коварен и изпълнен със злоба; присвоявайки си без обичайното посвещение сан на презвитер, той извършил толкова зли, незаконни и престъпни дела, че заслужавал не само низвергване и порицание, но дори сурово наказание. Узнавайки всичко за Исхир, Свети Атанасий, винаги изключително внимателен при решението на подобни въпроси, изпратил в Мареота презвитера Макарий да разследва всичко относно незаконните деяния на Исхир. Последният от страх, че ще бъде изобличен, избягал в Никомидия, където започнал да клевети свети Атанасий пред Евсевий. Този отстъпник и нарушител на свещените правила на църквата бил приет от Евсевий и съмишлениците му с почит, като истински свещеник: понеже естествено е за човека да обикне подобния на себе си в злоба или в добродетел. Те самите таели голяма ненавист и против свети Атанасий, така че с голяма радост приели Исхир. Поощрили наглостта му и обещали да го почетат с епископски сан, ако той съумее някак да съчини срещу праведника лъжливо обвинение. Исхир бил хитър и изкусен в подобни деяния и положил всички усилия да оклевети невинния Атанасий. Казал, че по негова заповед презвитерът Макарий се втурнал като разбойник в църквата, с голяма ярост го дръпнал от жертвеника, преобърнал престола, строшил чашата с Божествените тайни и изгорил свещените книги. Приемайки тая клевета на Исхир за истина и като прибавили към нея своите лъжи, враговете на православието се явили пред цар Константин и наклеветили свети Атанасий. Особено се постарали да предизвикат царския гняв, обвинявайки го, че не обръща внимание на царските послания и не изпълнява царската заповед, като не приема Арий в църковно общение.

Освен това обвинили блажения по повод на някаква мъртва ръка, че Атанасий посредством нея вършел чудеса и чародейства (всъщност самите те били окаяни и явни чародеи); тая ръка, казвали те, принадлежала на някой си клирик Арсений и била отсечена по заповед на Атанасий.

Царят, разглеждайки делото, изпаднал в недоумение: той добре познавал добродетелния Атанасий, в същото време повдигнатите срещу него обвинения го озадачили. Затова направил компромис: не го осъдил и в същото време не отказал разследване на неговото дело. И понеже по същото време в Иерусалим се чествал празникът обновление на храма Възкресение Христово и тук се събрали епископи от всички страни, царят се възползвал от случая и заповядал на епископите да се съберат в Тир за обстойно разследване на обвиненията, повдигнати срещу свети Атанасий, също и за разглеждане на делото на Арий, действително ли той, както сам твърдял, проповядвал съгласно учението на светата вяра и се придържал към истинските православни предания. Ако бил низвергнат поради завист, да бъде отново приет от множеството на събора и присъединен като един от членовете към тялото на църквата; ако ли той вярва противно на нейното учение и учи нечестиво, да бъде съден по свещените закони и да понесе справедливо наказание според делата си. По делото на Арсений царят заповядал първо да се направи разследване и ако светителят се окаже виновен, да бъде съден съгласно законите. За достоверно изследване на това дело царят изпратил един от своите домоуправители на име Архелай заедно с финикийския княз Нон. Когато царските пратеници пристигнали в Тир (в това време Атанасий бил тук, очаквайки изобличаването на измислената срещу него клевета за мъртвата ръка и чародейството), отложили разследването, докато не пристигнали от Александрия самите обвинители, които твърдели, че видели беззаконието на Атанасий със

собствените си очи. Това отлагане на разследването станало по Божие усмотрение, както показал краят на делото. Понеже Бог, Който се грижи за всичко и избавя обидения от клеветниците, дал време на Арсений да успее сам да дойде в Тир.

Арсений бил четец от Александрийската църква. Той бил извършил някакво сериозно престъпление и от страх пред строго наказание побягнал от града и в продължение на дълго време се укривал. Противниците на свети Атанасий изобщо не очаквали Арсений да се появи някога вече поради страх и срам от извършената простъпка. Ето защо дръзнали да напишат, че съществува отрязана ръка на Арсений и че свети Атанасий е извършил това престъпление. Постепенно слухът, че той е изправен пред съда (заради отсичане на Арсениевата ръка), се разпространил навсякъде, стигнал дори до самия Арсений, който се укривал на отдалечено място. Извънредно наскърбен поради своя отец и благодетел, не понесъл тържеството на лъжата над истината, той тайно дошъл в Тир и разкаян, паднал в нозете на свети Атанасий. Зарадван от пристигането му, епископът заповядал да не се показва до самия съд.

Била тридесетата година от царуването на Константин, когато епископите от различни градове се събрали в Тир. Войници довели презвитера Макарий, там присъствал и военачалникът, който бил изпратен да проведе съда заедно с епископите, също и лица от светската власт; явили се и клеветниците и съдът започнал. Повикали Атанасий. Отначало го обвинили по повод ленените църковни одежди и завеси, също и в алчност, но тая клевета била веднага изобличена и всички видели злобата на клеветниците.

Но противниците на свети Атанасий не се предали лесно. Те подкупили една блудна жена да го обвини в насилие над нея.

Съдът отново се събрал, въвели и тая жена. Тя плачела и обвинявала Атанасий, а всъщност никога не го била виждала и дори не знаела как изглежда.

- Аз го приех в дома си, нареждаха тя - като мъж почтен и свят, като желях на себе си и на своя дом благословение. А ето че, напротив, пострадах от него. В полунощ, когато бях заспала, той дойде и извърши беззаконие над мен.

Докато безсрамната жена злословила и плачела престорено, презвитерът Тимотей, приятел на свети Атанасий, стоял зад вратите и чул клеветата. Пламнал от възмущение, той внезапно влязъл в залата, застанал пред клеветницата, като че бил самият Атанасий, и смело се обърнал към нея:

- Кой, аз ли, жено, съм извършил нощем насилие над тебе, както казваш? Аз ли?

Жената викнала към съдиите:

- Този човек е моят развратител и злоумишленик против моята чистота. Именно той беше у мене и за благодеянието ми отвърна с насилие.

Като чули това, съдиите се разсмели, а противниците на Атанасий били извънредно засрамени, понеже измамата била разкрита. Свети Атанасий бил признат за свършено невинен в такъв грях.

После еретиците обвинили светия мъж в чародейство и в убийството на Арсений. Те внесли в съда някаква страшна на вид мъртва ръка и възкликнали:

- Тази ръка безмълвно вика към тебе, Атанасий, тази ръка свидетелства срещу тебе и ти няма как да избегнеш осъждането. Всички познават Арсений, чиято ръка ти отсеке без всякакво милосърдие. И тъй, кажи ни накрая, за какво ти

потрябва и с каква цел я отсече?

Атанасий ги изслушал търпеливо, подражавайки на своя Господ Христос, Който някога, осъден от иудеите, не възразил, но “като овца Той бе заведен на клане”; отначало мълчал, сетне кротко отговорил на обвинението:

- Има ли сред вас някой, който познава достатъчно добре Арсений? Би ли могъл някой от вас да каже достоверно дали тази ръка е негова?

Мнозина станали да потвърдят, че добре познават Арсений и неговата ръка. Тогава Атанасий дръпнал завесата, зад която стоял самият Арсений, и му заповядал да застане посред събранието. И ето че Арсений застанал сред събранието жив и здрав, с двете си ръце. Блаженият с гняв се обърнал към клеветниците:

- Не е ли това Арсений? Не е ли той, когото всички александрийци знаят и чиято ръка вие настоявате, че съм отсякъл?

И като помолил Арсений да вдигне ръцете си, казал с висок глас:

- Ето го, мъже, нашия Арсений! Ето ръцете му, съвсем здрави! Покажете ми вие вашия Арсений, ако имате такъв, и кажете на кого принадлежи тая отсечена ръка, понеже тя осъжда вас самите като престъпници, сторили това.

Докато се провеждал съдът, пристигнало послание от царя, който осъждал клеветниците, заповядвал да освободят свети Атанасий от несправедливите обвинения и милостиво го викал при себе си. По Божий промисъл двама презвитери от Александрийската църква, Апис и Макарий (не този, който бил изправен пред съда, а друг човек със същото име), дошли в Никомидия и разказали на царя всичко за светителя, как

враговете повдигнали срещу него лъжливи обвинения и съставили несправедлив съд. Царят разбрал истината и клеветите, породени от завист, написал до епископите на съда в Тир толкова строго послание, че привържениците на Евсевий били обзети от страх и не знаели как да постъпят.

Обаче, подбуждани от своята злоба, те потърсили други лъжеобвинения и клеветили срещу доведения пред съда Макарий. Исхир се явил като лъжеобвинител, а лъжесвидетели - привържениците на Евсевий, които свети Атанасий преди бил отхвърлил понеже не заслужавали доверие. Светителят поискал да се узнае със сигурност дали Исхир е истински свещеник и чак тогава да пристъпят към разглеждане на обвиненията. Съдиите не се съгласили и съдът над Макарий бил продължен, скоро обаче поискали да проведат разследване на самото място, където Макарий уж бил съборил олтара, тоест в Мареоти. Там изпратили същите клеветници, които от самото начало били изобличени в лъжа, и свети Атанасий Велики, не понасяйки тая несправедливост, с висок глас призовал целия събор и засвидетелствал това:

- Угасна правдата, потъпкана е истината, погина правосъдието! Нима е законно желаещият да докаже невинността си да бъде държан в окови, а съдът на цялото дело да бъде предоставен на клеветниците и враговете и самите клеветници да съдят оклеветения от тях?

Но като видял, че не ще има успех поради големия брой свои врагове и завистници, тайно се отправил към царя. И веднага съборът, или по-точно лукавото сборище, осъдило отсъстващия Атанасий. След като приключили несправедливото разследване в Мареоти, съдиите, сами достойни за низвергване, определили, че той трябва да бъде окончателно низвергнат. После отишли в Йерусалим, където приели в

църковно общение богоборния Арий същите тези хора, които само на думи държали на благочестието и на Никейския събор престорено подписали догмата за единосъщието на Сина Божий с Бог - Отец. Но ония, които наистина пазили православната вяра, внимателно обмислили речите на Арий, разпознали измамата, която се таила под прикритието на многословната реч, и го изобличили като враг на истината.

В това време пристигнало второ послание от царя (свети Атанасий все още пътувал към него) със заповед той и всички негови съдии и обвинители да се явят незабавно пред него. Голям смут обзел членовете на събора и неговите врагове от страх да не бъде изобличена измамата им и се разотишли по своите страни. Евсевий и Теогний, епископ Никейски, заедно с още някои членове на събора под благовидни предлози не се явили пред царя, а останали в Тир и отговорили на царя с писма. Свети Атанасий от своя страна се явил в Никомидия и се оправдал от обвинението в алчност. И докато привържениците на Евсевий се бояли да се появят пред царя, последният върнал Атанасий на Александрийската катедра с послание, свидетелстващо, че всички клевети срещу светителя са неоснователни и несправедливи.

Докато свети Атанасий управлявал своята катедра, Арий се намирал в Александрия и привържениците му създавали голям смут сред народа. Блаженият не могъл да гледа как Арий възмуцава и бунтува не само Александрия, но цял Египет, съобщил за това с писмо до царя, увещавайки го да накаже богобореца. Царят незабавно издал заповед да представят Арий вързан пред царския съд. По пътя Арий се видял в Кесария със съмишлениците си: Евсевий, епископ Никомидийски, Теогний Никейски и Марий, епископ Халкидонски; посъветвали се помежду си и съставили срещу свети Атанасий нови клевети, без да се боят от Бога, без да щадят невинния мъж, но единствено с цел да прикрият

истината с лъжа, както казва пророк Исаия: “зачеват зло и раждат злодейство” ония, които казват: “лъжата направихме наше прибежище и с измама ще се прикрием”.

Еретиците се стараели да свалят блажения Атанасий от патриаршеския престол и да завземат властта над православните. Явили се пред царя - Арий, който желяел да се оправдае, и Евсевий със съмишлениците си, за да лъжесвидетелстват против истината и Атанасий. Когато застанали пред царя, незабавно били разпитани за събора в Тир и за съда, произнесен над Атанасий. Те отговорили:

- Царю! Ние не се интересуваме толкова от заблужденията на Атанасий, но сме обзети от скръб и ревност заради олтара, който е разорил, и за чашата със светите Тайни, която той строшил, а също, че е забранил да се изпраща от Александрия обичайното количество пшеница в Цариград: това ни опечалява особено много и ние скърбим. Свидетели на неговите злодеяния са епископите: Адамантий, Анувион, Арвестион и Петър; изобличен във всичко това, Атанасий избегна присъдата, която заслужаваше, обаче беше низвергнат единодушно от целия събор за това, че дръзнал на такива беззаконни дела.

Царят отначало замълчал, смутен, после като не могъл да спре клеветниците, разпоредил се временно праведникът да бъде откаран в Галия - не че бил разгневен или повярвал на клеветата, но заради умиротворението на Църквата (както свидетелстват хора, достоверно узнали царското намерение). Понеже въстаналите против Атанасий епископи били мнозина, а народът в Египет и Александрия се вълнувал, царят, за да въдвори мир и да усмири непокорните епископи, заповядал на светия мъж за известно време да се отдалечи от града.

През 31-а година от своето царуване, шестдесет и пет годишен, починал цар Костантин. Умирайки, той оставил за

наследници на своето царство тримата си сина: Константин, Констанций и Констанс, и разделил държавата между тях, определяйки по-голямата част от империята на най-големия син Константин. Но тъй като нито един от синовете му не присъствали на неговата кончина, той поверил завещанието си на един презвитер, таен последовател на Арий. Този човек скрил царското завещание. Мнозина го разпитвали дали царят, умирайки, не е оставил завещание, но той не открил никому. Неколцина от царските евнуси му били съучастници в това дело. И докато първородният син Константин се забавил да дойде в столицата, Констанций с най-голяма бързина тръгнал от Антиохия и пристигнал пръв. Презвитерът тайно му предал бащиното завещание, а за благодарност поискал от него да премине на страната на арианите и да ги подкрепи. Той искал от Констанций вместо да благодари на безсмъртния Цар Христос за своето земно царство, безумно да признае Него не като Бог и Владика над всички, не Творец, а твар!

Гореспоменатият Евсевий заедно с всичките си съучастници се постарали да стане така, радвайки се, че най-сетне дошъл техният час. Те се надявали да разпространят и утвърдят еретическото ариево учение с помощта на новия цар, ако той потвърди заповедта за заточението на свети Атанасий като справедлива и законна. В същото време те привлекли към своята ерес и направили свой съучастник живеещия в царския палат препозит, а чрез него болестта на арианската ерес уязвила и останалите евнуси, понеже те според природата си били склонни да възприемат и да разпространяват злото. След това и царицата постепенно се повлияла от богохулните им приказки и сама се заразила с отровата на ереста. Накрая и сам царят бил прельстен от арианското лъжемъдруване, въстанал против своя Господ и Владика Христос, тъй че се изпълнили думите на пророк Иеремия: “пастирите се отметнаха от Мене.” Констанций издал заповед да бъде признато арианското лъжеучение от всички епископи, а ония,

които не се подчинят, да бъдат принудени насила.

Сред тая свирепа буря и смут истински водачи на църквата били архипастирите: Максим Йерусалимски, Александър Константинополски и Атанасий Александрийски (за когото е нашето повествование), който макар да живеел в изгнание, не спирал да напътства Църквата, утвърждавайки православието със слова и послания. От своя страна Евсевий Никомидийски със своите съмишленици с всички сили разпространявал еретическото си лъжеучение, предизвиквал борба против православните и угнетявал църквата Христова. Особено се ожесточили след ужасната кончина на Арий. Хитрият и коварен Евсевий въвел с почести Арий в Константинопол за голямо изкушение на вярващите, и понеже там нямало кой да им се противопостави, към него се присъединили мнозина от влиятелните хора, докато свети Атанасий бил в изгнание. Но Бог, Който устройва всичко премъдро, разрушил плановете им, пресичайки злобата и живота на Арий. Тъй се извършил достоен съд над необуздания език и злия съсъд, напълнен със зловонна гной на еретичество, какъвто бил Арий!

След като ересиархът погубил душата и тялото си по тъй ужасен начин, Евсевий и съмишлениците му се заели сами да разпространят ереста и навсякъде създавали смут, подпомогнати от царските евнуси. Особено се постарали да попречат на свети Атанасий да изпраща своите послания в защита на православието.

Но Божият Промисъл склонил към милост сърцето на най-големия син на Константин Велики, на име също Константин, който и на години, и по първородство бил пръв сред братята си. Той освободил светителя от заточение и със свое послание го върнал в Александрия на неговата катедра. В посланието пишело:

“Победителят Константин желае на Александрийската

църква и народ радост. Мисля, че сред вас няма ни един, който да не знае това, което се случи неотдавна с великия проповедник на православието и учител в Божия закон - Атанасий, за това, как враговете на истината повдигнаха против него обща борба и за това, че му бе заповядано да пребивава при мен в Галия, за да му се даде възможност да се отдалечи временно от грозящите го бедствия; но той не бе осъден на постоянно изгнание. Ние се отнасяхме към него грижовно, да не би да се случи с него някаква непредвидена неприятност, макар че той наистина е търпелив както никой друг; възпламеняван от ревност по Бога, той лесно може да понесе всякакви тегоби. Нашият баща Константин желаше скоро да го върне на патриаршеския престол, но почина и не успя да изпълни докрай своето намерение, но остави тая грижа на мен, своя наследник, като завеща последната си заповед за този мъж. И тъй, ние ви заповядваме да го приемете днес с най-голяма чест и да го посрещнете тържествено.”

С това царско послание свети Атанасий пристигнал в Александрия и всички православни с радост го приветствали.

Но привържениците на арианската ерес отново се събрали и повдигнали срещу светителя гонение и смут сред народа. Измислили нови клевети срещу светията: че бил се върнал на патриаршеския престол без съборно решение и по своя воля влязъл в църквата; обвинявали го също, че бил причина за най-различни бунтове, убийства, заточения и повдигнали срещу него старите и доста нови обвинения. В същото време народът, заразен от арианската ерес, въстанал против свети Атанасий. Веднъж го обкръжила тълпа от хора, които ругаели и вдигнали ръце срещу него да го разкъсат, но светителят като по чудо се спасил и успял да излезе от града. В това време арианските епископи разпространили послание, в което обявили, че той е низвергнат законно на събор в Тир, но без съборно решение

отново е заел александрийската катедра и че завръщането му уж било съпроводено с насилие. По този начин затворили за него достъпа до църквите във всички градове и страни. Освен това покровителят на свети Атанасий, Константин, бил убит от войните в Аквилея. Враговете на светителя се възползвали от този момент и внушили на покровителстващия ги цар Констанций толкова силен гняв против светията, че той обещал имущество и почести на онзи, който извести къде се намира Атанасий или да донесе главата му. Светителят бил принуден да се укрива продължително време в запустял кладенец, където един верен приятел му помагал и му носел храна. По-късно някой се досетил и след щателно претърсване една сутрин се запътили към мястото, за да го заловят, но Атанасий, направляван от Божествения промисъл, излязъл нощем от рова и се скрил другаде, а сетне се отдалечил от тези страни в пределите на Западната империя.

По това време на запад след смъртта на Константин II царувал най-младият от синовете на Константин Велики, Констанс. Пристигайки в Европа, блаженият Атанасий се отправил за Рим и се явил пред папа Юлий и пред самия цар Констанс и подробно им разказал всичко за себе си. По същото време в Антиохия се състоял събор на източните епископи, събрали се заради освещаването на църквата, която Константин Велики започнал да строи, а завършил - синът му Констанций. По този повод се събрали всички източни епископи, сред тях немало ариани. Арианите, покровителствани от царя, провели беззаконен събор и отново обявили свети Атанасий за низвергнат, написали послание и до римския епископ, искайки от него да признае тяхното решение. В Александрия поставили на патриаршеския престол отначало Евсевий Емеск, отличаващ се с красноречие, но той се отказал, знаейки колко почитат александрийците своя архипастир Атанасий. Тогава избрали на александрийския

патриаршески престол някой си Григорий, родом Кападокиец, но той не успял да стигне до Александрия, когато от Рим се завърнал свети Атанасий. Ето как се случило това.

Папа Юлий внимателно разгледал клеветите срещу светителя, признал, че са лъжливи и отново го върнал на Александрийската катедра със свое послание, в което рязко осъждал дръзналите да попречат на неговото служение. Православните александрийци с голяма радост отново посрещнали своя предстоятел. Противниците му, от своя страна, много се уплашили (техният предводител Евсевий Никомидийски вече бил починал) и поискали от царя да изпрати в Александрия Григорий заедно с войска за да го възкачат на патриаршеския престол. Царят изпратил военачалника Сириан с голяма войска и със заповед да умъртви свети Атанасий и да възкачи избрания от еретиците Григорий на архиепископската катедра. Веднъж, в навечерието на някакъв празник, когато в съборната църква се извършвало всенощно бдение и всички православни се молели в храма заедно със своя пастир Атанасий и пеели църковни песнопения, внезапно нахлул Сириан с въоръжени воители. Претърсил храма, за да открие и убие светеца. Но по Божий Промисъл народът обкръжил своя пастир и той излязъл от църквата незабелязан. В настъпващото нощ преминал незабелязан през тълпата и в общия смут се изтръгнал като риба от мрежата на рибаря и се отправил към Рим. Нечестивият Григорий като хищник заел александрийския престол. А сред народа се надигнал метеж, изгорен бил дори един храм, наречен Дионисиев.

Свети Атанасий живял в Рим в продължение на три години, ползвайки се с дълбоко уважение от страна на цар Констант и папа Юлий. Подобно на него в столицата пребивавал и свети Павел, архиепископ Константинополски, прогонен от своя престол от еретиците. Накрая по общо съгласие на двамата

царе - Констанций и Констант, в Сердика бил свикан събор от източни и западни епископи по въпроса за изповядване на вярата, също и по делото на Атанасий и Павел. Събрали се повече от триста западни отци и повече от седемдесет на брой от източните отци, сред тях бил и гореспоменатият Исхир, по това време вече епископ Мареотски. Пристигналите от Асийските църкви епископи не желали дори да се срещнат със западните, докато не бъдат отстранени от събора Павел и Атанасий. Западните епископи от своя страна не искали и да чуят за това. Тогава източните епископи се върнали по обратния път и в тракийския град Филипопол съставили свой събор, или по-точно беззаконно събрание, и открито предали на анатема "единосъщието"; своето нечестиво определение изпратили до всички подвластни им църкви. Узнали това, светите отци от събора в Сердика преди всичко предали на анатема еретическото събрание и тяхното нечестиво изповедание; после низвергнали от заеманите църковни иерархически степени клеветниците на Атанасий и утвърдили съставения в Никея символ на вярата, ясно и точно изповядали Бог - Син единосъщен с Бог - Отец.

След тези събития западният цар Констант в писмо до своя брат Констанций го умолявал да върне на престолите им Павел и Атанасий. И докато Констанций бавел отговора си, цар Констант изпратил второ послание, с много по-рязък тон. "Ако ти - пишел царят - не ме послушаш доброволно, аз и без твоето съгласие ще поставя всеки от тях на престола му, но ще се явя с войска и ще тръгна срещу тебе." Изплашен от угрозата на своя брат, Констанций приел дошлия при него Павел и с чест го възкачил на архиепископския престол. След това с послание, изпълнено с кротост, поканил при себе си от Рим свети Атанасий и в беседата си с него се убедил, че той е мъж премъдър и боговдъхновен. Удивен от голямата премъдрост на свети Атанасий, Констанций му оказал голяма

чест и със слава го върнал на патриаршеския престол. При това написал до александрийския народ и до всички намиращи се в Египет епископи и князе, до августалия Несторий и до всички управители в Тиваида и Либия да приемат Атанасий с голяма чест и уважение. Носейки това царско послание, блаженият тръгнал през Сирия и Палестина и посетил светия град Иерусалим, където бил приет с любов от светейшия Максим изповедник; те взаимно разказали за бедствията и мъките, които претърпели за Христа. Свети Атанасий свикал източните епископи, които преди от страх пред арианите дали съгласието си за неговото отстраняване. Той ги привлякъл към единомислие и общение с него - и те му отдали достойна чест; той от своя страна с радост им простил неправдите, извършени по-рано. Това било третото завръщане на свети Атанасий на патриаршеския престол след трите му изгнания. Ето, че след безбройните си трудове, скръб и болести, най-сетне намерил покой. А в това време срещу него се надигали нови вълнения и жестоки бедствия.

Нечестивият Магненций, военачалникът на римските войски, съставил заедно със свои съмишленици заговор да убият Констант, своя господар. Тогава арианите се вдигнали на жестока борба против Църквата Христова. Подновили клеветите и гоненията срещу свети Атанасий и предишното зло се явило отново. Срещу него били пратени царски укази и заплахи, отново трябвало да преживее бягство и страх, отново го издирвали навсякъде по море и по суша. Царят изпратил на Александрийския патриаршески престол кападокиеця Георги, който като дошъл в Александрия, потресъл Египет, поколебал Палестина и привел в смут целия Изток. Отново били низвергнати от престолите си свети Максим от Иерусалимската катедра и свети Павел от Константинополската. А за събитията в Александрия по онова време разказва самият свети Атанасий:

“Отново дойдоха в Александрия някои - повествува светителят Атанасий, - които търсеха да ни убият, и настъпиха бедствия, по-жестоки от предишните. Воините внезапно обкръжиха църквата и вместо молитви се разнесоха вопли, възклицания и вълнение; и всичко това стана през светата Четиридесетница. Като завладя патриаршеския престол, Георги Кападокийски, избран от македонианите и арианите, още повече увеличи злото. След пасхалната седмица девиците бяха оковани във вериги, епископите бяха отведени свързани от войниците, домовете на вдовици и сираци бяха разграбвани и в града настана повсеместен грабеж. Християните нощем напускаха града, домовете се запечатваха; клириците пострадаха за своите братя; всичко това беше страшно, но скоро последва много по-голямо зло. След светата Петдесетница народът постеше и се събра за молитва при гробницата на светия свещеномъченик Петър, понеже всички се гнусяха от Георги и избягваха общение с него. Научавайки това, коварният Георги изпрати срещу тях стратилата Севастиан, който споделяше манихейската ерес. Севастиан с множество въоръжени до зъби воители с извадени мечове, лъкове и стрели се втурна в църквата и нападна мирния народ, но молещите се бяха малцина, повечето от тях се бяха разотишли, понеже вече беше късно. На ония, които завари в църквата, той причини най-жестоки мъки. Заповяда да разпалят огромен огън, постави девиците близо до огъня и ги заставяше да изповядат ариевата ерес. Но когато се оказа, че не е по силите му да ги принуди към това, те изобщо не обръщаха внимание на огъня, нито на заплахите - заповяда да ги бият без пощада, а лицата им израни тъй, че и след като измина продължително време, роднините им едва ги разпознаваха. Мъжете пък, четиридесет на брой, предаде на нови мъчения: войниците ги бичуваха с твърдите и бодливи клони на току-що отрязана финикова палма и одраха раменете им, така че се наложи няколко пъти да изрязват тялото на

някои от тях, понеже иглите бяха се забили дълбоко; някои починаха от раните си. Всички онези девици, които мъчи с особена жестокост, изпрати на заточение в големия Оасим, а мъртвите тела на убитите православни не позволи да бъдат взети от близките им, но воините ги скриха непогребани, смятайки по този начин да скрие извършената жестокост; всичко това те сториха като безумни и с повреден разсъдък. Православните се радваха за своите мъченици и за тяхното твърдо изповедание на православната вяра, но в същото време скърбяха за телата им, останали непогребани неизвестно къде. И това още повече изобличаваше нечестията и жестокостта на мъчителя. Впоследствие от Египет и Либия бяха пратени в изгнание епископите: Амоний, Моин, Гай, Филон, Ермий, Павлин, Псиносир, Линамон, Агатон, Агамфа, Марк, още един Амоний и Марк, Драконтий, Аделфий, Атинодор и презвитерите Иеракс и Диоскор; мъчителите се отнасяха така жестоко с тях, че някои умряха още по пътя, а други в изгнание. Арианите осъдиха повече от тридесет епископи на вечно заточение; понеже злобата им, подобно на Ахав, била тъй силна, че да би било възможно, биха прогонили и изтрили истината от лицето на цялата земя.”

Междувременно цар Констанций след смъртта на своя брат, цар Констант, победил Магненций и така станал господар на изтока, и на запада. Както на изток, тъй и на запад той започнал да разпространява арианската ерес, склонявайки западните епископи с всякакви средства: заплахи, ласкателство, подаръци и съблазни - само и само да се съгласят на ариевото вероопределение и да приемат неговата ерес. С тази цел заповядал да бъде свикан събор в италианския град Медиолан - за низвергване на свети Атанасий: той мислел, че арианството ще се утвърди, ако светецът бъде низвергнат и изличен от числото на живите. Мнозина се явили съмишленици на царя, едни приемали

арианството поради страх, други - привлечени от царските почести. Ония обаче, които твърдо вярвали в православието, не се явили на беззаконния събор. Между тях били: Евсевий, епископ Верцелински, Дионисий Медиолански, Родан Толосански, Павлин Тривирински и Лукифор Каларитански; те не подписали определението за низвергване на свети Атанасий, считайки тона за отричане от правилната вяра и истината. Заради това били пратени в изгнание на Аримин; останалите епископи, събрали се в Медиолан, го осъдили на низвергване.

Тук е уместно да разкажем как Евсевий и Дионисий не подписали определението на беззаконния събор. Когато арианските епископи се събрали в Медиолан и без да дочакат другите православни епископи, съставили събор и подписали имената си под определението за низвергване на свети Атанасий, неотдавна възведеният в епископски сан Дионисий Медиолански, бидейки още съвсем млад, се оставил да бъде убеден от арианските епископи да подпише съборното определение; понеже се засрамил от толкова много благообразни и дълго служили епископи и против волята си написал името си заедно с тях. По-късно православният епископ Евсевий Верцелински, човек на почтена възраст, пристигнал в Медиолан. Беззаконният събор вече бил завършил с подписването на имената и Евсевий помолил Дионисий да му съобщи какво се е случило в негово отсъствие. Дионисий подробно му разказал за беззаконния съд над свети Атанасий и с горчиво съжаление и разкаяние изповядал своята грешка, как се е заблудил и подписал съгласието си за низвержение. Блаженият Евсевий го укорил като баща сина си: понеже Дионисий имал в лицето на Евсевий духовен отец и наставник, поради преклонната му възраст и дългогодишното му служение като епископ; също и поради факта, че по своето значение епископът на Верцели стоял по-високо от

Медиоланския. Виждайки сърдечното покаяние на Дионисий, Евсевий му заповядал да престане да скърби: “Зная - рекъл той - какво да сторя, та името ти да бъде заличено от тяхното събрание.” И направил следното.

Арианските епископи научили за пристигането на Евсевий, извикали го в събранието си и поискали от него да подпише името си заедно с техните под определението, осъждащо свети Атанасий на низвергване. Той се престорил, че се съгласява с тях, взел свитъка и започнал да чете имената на подписалите се епископи. Стигнал до името на Дионисий и възкликнал, като да бил оскърбен:

- А къде да напиша името си? Под това на Дионисий? В никакъв случай! Дионисий няма да бъде по-горе от мен! Вие казвате, че Синът Божий не може да бъде равен на Бог - Отец: тогава защо предпочетохте моя син пред мен?

И старецът отказвал да подпише, докато името на Дионисий не бъде изличено от почетното място. Арианските епископи се домогвали до подписа на Евсевий и за да го успокоят, съгласили се името на Дионисий да бъде изличено. Дионисий изтрил своя подпис със собствената си ръка, все едно че предоставил висшето място на старшия епископ Евсевий Верцелински, а сам той щял да се подпише по-долу. Когато не останала и следа от името върху листа, блаженият Евсевий престанал престорено да се съгласява със събора на арианите и явно изповядал истината, надсмивайки се над тях.

- Аз няма да се оскверня с вашите беззакония - казал той, - нито ще позволя на моя син Дионисий да бъде участник във вашето нечестие, понеже е незаконно да се подписва беззаконно низвергване на невинния архиерей, това се забранява от Божия закон и от църковните правила. Нека бъде известно на всички, че Евсевий и Дионисий повече няма да подпишат вашето осъждане, изпълнено със злоба и

беззаконие. Благодарим на Бога, Който избави Дионисий от съучастие с вас и ни научи как да изтрием изсред вашите имена неговото име, което бе подписано поради измама.

Арианите се видели подиграни от Евсевий и Дионисий, вдигнали ръка върху тях, обсипали ги с оскърбления и ги пратили на заточение, всекиго поотделно, и така тормозили блажения Евсевий, че той умрял страдалчески в изгнание.

Свети Атанасий узнал за тези събития и че по царска заповед воините на епарха идват да го хванат. Вразумен от някакво Божествено явление, в полунощ той излязъл от епископията и се укрил при една добродетелна девица, която се била посветила на Бога и живеела като истинска Христова рабиня. Той се крил у дома ѝ чак до смъртта на цар Констанций и никой не знаел за светия, освен Бог и тая девица, която се грижела за него и му носела книгите, които му били необходими. За времето, което прекарал там, свети Атанасий написал много съчинения против еретиците.

В това време александрийският народ търсел своя пастир навсякъде, всички скърбели за него и с такова усърдие го търсели, че всеки бил готов с радост да даде живота си, само и само да го открие - светата Църква била в дълбока печал. Ариевата ерес се засилила не само на изток, но и на запад. По царска заповед в Италия и по целия запад ония епископи, които не се съгласявали да подпишат еретическото учение за това, че Син Божий - е същество различно от Бог - Отец, били низвергнати от своите престоли. По това време и свети Ливерий, папа Римски, приемник на блажения Юлий, наследникът на свети Силвестър, бил изгонен от римския престол заради своето православие. На негово място между еретиците бил избран някой си на име Феликс. След като светата Църква била притеснявана и преследвана отвсякъде, приближила кончината на цар Констанций. Някъде между

Кападокия и Киликия, на мястото, наречено “Мопсийски извори”, той загубил живота и царството си. По същия начин поставеният от еретиците александрийски лъжеепископ бил постигнат от Божия съд “и загина нечестивият с шум”, бил убит при метеж, повдигнат от елинския народ заради някакво място в Александрия, което Георги поискал да им отнеме.

След смъртта на Констанций на царския престол се възкачил Юлиан, който се постарал да унищожи Констанциевите устави и закони и да върне всички, пратени в изгнание. Атанасий узнал това, но се опасявал да не би арианите да привлекат към своето нечестие Юлиан (тогава все още не се било открило отстъпничеството на Юлиан и съвършеното му отричане от Христа). Въпреки опасенията си свети Атанасий в една нощ излязъл от дома на гореспоменатата девица, където се укривал, и се явил в александрийската църква. Кой би бил в състояние да изрази радостта, обзела всички православни - как отвсякъде се стичали да го видят, с какъв възторг клириците, гражданите и целият народ го гледали и го прегръщали с любов! Пристигането му повдигнало духа на православните и те незабавно прогонили арианите от Александрия, поверили себе си и града на свети Атанасий, своя пастир и учител.

Скоро беззаконният Юлиан, преди таен езичник, явно открил своето отстъпничество. Щом се укрепил на царския престол, пред всички се отрекъл от Христос и похулил пресветото Негово Име, поклонил се на идолите, издигнал капища и заповядал да се принасят жертви на нечестивите богове. Навсякъде били поставени жертвеници, разнесли се дим и смрад, избивали се жертвени животни и се проливала кръвта им. Изобличен от великите архиереи и църковни учители, Юлиан повдигнал жестоко гонение срещу църквата и първо се заел да се пребори със свети Атанасий. Царят се посъветвал със своите съмишленици и мъдрите си влъхви,

вълшебниците и чародеите как би могъл да премахне от цялата вселена християнството и всички се съгласили, че първо трябва да погубят свети Атанасий. Разсъждавали по следния начин: “Ако разрушим основата, сетне ще бъде лесно да унищожим един по един и останалите защитници на християнската вяра.” Отново бил свикан беззаконен съд над светителя, отново в Александрия била изпратена войска и в града се възцарил смут. Църквата била обкръжавана и претърсвана от въоръжени воители, но издирвали единствено свети Атанасий, за да го убият. Както и преди той, пазен от Божия промисъл, минал сред тълпата, избегнал преследвачите и през нощта достигнал до река Нил. Когато светията се качил на кораб, за да отплава в Тиваида, го настигнали негови ученици и през сълзи казвали:

- Къде заминаваш отново, отче? На кого ни оставяш като овци без пастир?

Светията отговорил:

- Не плачете, чада, понеже днешният метеж скоро ще се прекрати.

Като изрекъл това, отплавал. А в това време по петите му бързал един военачалник, на когото мъчителят заповядал незабавно да го настигне и убие. В морето един от спътниците на светията забелязал отдалеч кораба на оня военачалник, който ги следвал и се приближавал към тях. Разпознавайки военачалника, той увещавал своите гребци да гребат по-силно, та да успеят да избягат от преследвачите. Но свети Атанасий се помолил на Бога и като прозрял онова, което трябвало да стане, заповядал на гребците да насочат кораба отново към Александрия. И понеже те, изпълнени със съмнения, се боели да сторят това, увещавал ги да бъдат мъжествени. Тогава обърнали кораба надясно и се насочили към Александрия, точно срещу своите преследвачи; и когато приближили до тях,

погледите на варварите били помрачени като от мъгла, те минали покрай тях, без да ги познаят. Светителят даже ги запитал:

- Кого търсите?

Те отговорили:

- Търсим Атанасий: не сте ли го срещали?

- Той плава - отговорил свети Атанасий - малко пред вас и като че бяга от някого: побързайте и скоро ще го настигнете.

Тъй светията се спасил от ръцете на убийците. Пристигнал в Александрия, влязъл в града и всички верни християни се радвали на неговото завръщане; обаче бил принуден да се укрива до смъртта на Юлиан. Наскоро след това нечестивият цар загинал и на престола се възкачил Иовиниан, който бил благочестив християнин.

И отново свети Атанасий спокойно заел своята катедра и грижовно управлявал църквата. Но и Иовиниан царувал не задълго - само седем месеца - и умрял в Галатия. На престола се възкачил Валент, заразен от арианската ерес. Нови бедствия постигнали църквата. Щом приел властта, нечестивият цар се погрижил не за мира в държавата, нито за победа над враговете, а положил големи усилия всякак да разпространи и утвърди арианството. Православните архиереи, които не споделяли неговата ерес, прогонвал от катедрите им. Пръв бил прогонен свети Мелетий, архиепископ Антиохийски. Когато вътрешната борба, смущаваща навсякъде Църквата Христова, достигнала до Александрия, по заповед на епарха воините трябвало да вземат свети Атанасий под стража. Блаженият тайно излязъл от града, скрил се в някаква гробница и пребивавал там в продължение на четири месеца, без никой да знае къде се намира. Цяла Александрия,

скърбяща и тъгуваща заради своя пастир, се вдигнала на бунт против царете, причинили толкова скърби на града.

Александрийците вече поискали да отхвърлят властта на Валент и приготвили оръжие за въстание.

Царят научил за това, побоял се от техния гняв и мъжеството им и за да избегне междуособната война, макар и против волята си, позволил на свети Атанасий да управлява необезпокояван Александрийската църква. Така свети Атанасий, престарелият воин Христов, след тежки трудове и смели подвизи като защитник на православието, незадълго преди самата своя кончина управлявал в тишина и мир своята катедра, починал в Господа и се присъединил към светите отци, патриарси, пророци, апостоли, мъченици и изповедници, подобно на които се подвизавал на земята. Той бил епископ в продължение на четиридесет и седем години и оставил след себе си за приемник на Александрийската катедра Петър, блажения свой приятел, участник във всичките му трудове. Сам свети Атанасий се представил пред Господа, за да получи светлите венци и въздаяние от неизречени блага от своя Господ Иисус Христос, Комуто заедно с Отца и Светия Дух да бъде слава, чест и поклонение, сега и винаги, и във вечни векове. Амин.

Тропарь, глас 3:

Столп православия, божественными догматы подтверждая церковь, священноначальнике Афанасие: Отцу бо Сына единосущна проповедавав, посрамил еси Ария. Отче преподобне, Христа Бога моли, даровати нам велию милость.

Кондак, глас 2:

Православия насадив учения, злославия терния изсекл еси,

умножив семя веры, одождением Духа преподобне: темже тя поем Афанасие.

(Бил си стълб на православието, утвърждаващ църквата с божествените догмати, Атанасие; проповядвал си Сина като единосъщен на Отца и си посрамил Арий. Преподобни отче, моли Христа Бога да ни дари велика милост.)

(Насадил учението на православието, си посякъл тръните на злославието и си умножил семената на вярата, напоявайки ги с Духа, преподобни: затова те възпяваме, Атанасие.)

Страдание на светите мъченици Еспер и Зоя

Светите мъченици Еспер, неговата съпруга Зоя и двамата им сина Кириак и Теодул - странници на земята, подобно на Авраам, бащата на избраните, насочващи пътя си към небесното отечество, били купени като роби от Катул, знатен римлянин, и жена му Терция. Катул се преселил от Рим в Памфилия, в град Аталиа; купувайки си роби, какъвто обичай

имало у римляните езичници, той придобил във Фригия тези свети мъченици, произлизащи от християнско семейство и поради това преизпълнени с вяра и надежда на Господа.

Езическото семейство на Катул, отдадено на идолопоклонство, принасяло по обичая на своята вяра жертви на идолите и ги наричало свои богове. Верните Христови раби, виждайки суетното нечестие на господарите си, силно се съкрушавали за това, и като християни, не можели да ядат от храната, която им давали господарите езичници, опасявайки се да не се осквернят, още повече, че и в самия дом на господарите им имало идоли.

Веднъж света Зоя, получила храна от господарите си, отишла до портите и казала на вратаря:

- Почини си и поспи; а ако те потърсят, ще те събудя; ти вече много се умори, тъй като цяла нощ бодърстваш, пускайки при нашия господар хора, които посещават дома му за поклонение на мнимата богиня - Фортуна.

Вратарят, изпълнявайки съвета ѝ, отишъл да почива в двора, а Зоя, опасявайки се да не го събудят с лая си вързаните наблизо кучета, им дала малко хляб, а останалата част от обяда си раздала на бедните и странниците, които идвали до портите, убеждавайки ги да преминат в християнската вяра.

Задълженията на Зоя в дома на Катул се състояли в това, да храни домашните животни, които държали господарите ѝ, мъжът ѝ и децата ѝ вършели всички други работи на стопаните. Те се трудели през целия ден, по залез слънце вкусвали малко храна от тези ястия, за които били напълно сигурни, че не са осквернени от езическите обреди. Тази храна им се изпращала по Божий промисъл; вкусвайки я, те си спомняли думите, казани от Господа в Неговото свето Евангелие: "Погледнете птиците небесни, че не сеят, нито

жънат, нито в житници събират; и вашият Отец Небесен ги храни”.

Веднъж, когато блаженият Еспер бил изпратен от своите господари на някаква работа, синовете му, Кириак и Теодул, казали на майката:

- Ние не искаме повече да живеем с идолопоклонниците; нали ти ни учеше според божественото Писание да пазим апостолската заповед: “Не се впрягайте заедно с неверните”. Ако ние, подчинявайки се на божественото Писание, бихме пожелали да спазим Господните заповеди, но не се отдалечим от езичниците, ще получим от Господа еднакво възмездие с тях, и ще погинем заедно с тях.

Майката отговорила на синовете си:

- Скъпи мои деца! Как можем да се отдалечим от тях? Нали те са ни господари; те имат власт и над телата ни.

На това синовете ѝ отговорили:

- Христос за нас е предал Себе Си в ръцете на неверните иудеи, бил е разпнат, погребан, и в третия ден е възкръснал. Ако и ние предадем телата си на мъчение във властта на нечестивия Катул за Христовото име, той даже и да ни умъртви след изтезания, душите ни ще живеят вечно. И така, представи си, как се радваме и веселим пред нашия господар и каквото вложи Господ в устата ни, това и ще говорим.

И двамата добри младежи се подготвяли, като добри воини, за страдалчески подвиг за Христа, очаквайки удобен случай да застанат пред господаря си и да изповядат пред него името на Господа Иисуса Христа. Те си говорели помежду си:

- Ако бъде благоугодно на нашия Господ да умрем за Неговото свято име, за награда ще се удостоим да Го видим и

да пребиваваме с Него вечно.

Когато майка им, опасявайки се децата ѝ да не се изплашат от мъките и, подобно на другите, да се предадат на идолослужение, и по тази причина се бавела да изпълни молбата им (до този момент господарите им не знаели, че те са християни), синовете ѝ казали:

- Защо се бавиш? От какво се боиш? Нима не знаеш какво казва Писанието: “Ще говоря за Твоите откровения пред царете, и няма да се посрамя”?

Веднъж Катул се връщал отнякъде по обяд. Двамата братя, Кириак и Теодул, излезли да го посрещнат и му казали:

- Добър ден, господарю на телата ни, които са видими: господар на невидимите ни души е истинният Бог Господ Иисус Христос, пребиваващ на небесата.

Катул много се удивил на думите им и казал:

- Тези двама младежи са си загубили ума: те произнасят странното и непознато за мен име на Иисус Христос, наричайки Го Бог и Господ.

След това, обръщайки се към слугите, казал:

- Доведете при мен бащата и майката на тези младежи.

Слугите веднага тръгнали и като не намерили бащата, довели само майката на младежите. Катул я попитал:

- Къде е мъжът ти?

Тя му отговорила:

- Ти го изпрати по някаква работа в селището Тритония?

- Ако и вие сега бяхте с него в Тритония - казал Катул, - не бихте ме смутили с думите си за Бога, Когото изповядвате, и за Когото нито аз, нито другите са чували нещо. Сега не искам да ви разпитвам; но когато Терция роди, по този случай ще принесе благодарствена жертва на нашата велика богиня Фортуна, и тогава ще ви разпитам.

И веднага заповядал да изпратят света Зоя с децата при мъжа ѝ в Тритония.

Преселили се тук, майката и децата се радвали, спомняйки си в песни и разговори думите от светото Писание: "Господ е Пастир мой, от нищо не ще се нужда; Той ме настанява на злачни пасбища и ме води на тихи води" и още: "Ти избави душата ми от преизподния ад" и: "Ти избави душата ми от смърт" (в душите си светците смятали дома на своя господар за ад, Катул - за смърт, идолите - за адски огън).

И ето, на Катул се родил син. Всички граждани се радвали и празнували заедно с Катул деня на раждането на сина му, принасяйки благодарствени жертви на своята богиня Фортуна. В това време света Зоя се молела на Бога, да даде на мъжа ѝ и децата ѝ сили мъжествено да извършат своя подвиг. Междувременно Катул в края на пира казал на жена си Терция:

- Нека се повеселят на нашия празник всичките ни домашни и робите ни.

Тя му отговорила:

- Добре, нека всички се повеселят.

Тогава изпратили на робите си - между които било и семейството на Еспер - съд с вино от идоложертвения пир и блюдо с месо. Света Зоя, като видяла отдалече слугите, носещи даровете на господаря, въздъхнала и казала:

- Господи Боже, неизказани, Който знаеш тайните мисли на хората! Бъди с нас, бедните странници: освен Тебе, нашия Господ, друг бог не знаем. Помогни ни твърдо да изповядаме Твоето свято име.

При тези думи тя се приближила до донесените подаръци, взела месото и го хвърлила на кучетата, а виното изляла на земята. Робът веднага си тръгнал и разказал на господаря за това.

Тази вест силно разгневила Катул и той заповядал начаса да доведат в дома му Еспер със семейството му. По пътя към господаря Зоя, ободрявайки мъжа си и децата си, казвала:

- Няма да се изплашим от гнева на нечестивия Катул и от приготвените от него мъки за нас, но ще ги понесем мъжествено, та като завършим подвига си, да влезем в небесното царство на Христа и Неговите светии.

Когато светците били доведени в дома на господаря, Катул ги попитал:

- На чия защита се надявахте, нанасяйки ми такова оскърбление? Как се осмелихте да хвърлите на кучетата нашите дарове? Впрочем аз пазя не толкова своята чест, колкото честта на нашата велика богиня Фортуна.

На това света Зоя му отговорила:

- Нашата надежда и упование е Господ Иисус Христос, Синът на Живия Бог; а боговете, които ти почиташ, са бесове.

На това Катул казал:

- Ето, ще предам на мъки синовете ти; тогава ще видим в състояние ли е Христос, Когото вие наричате Бог, да ги избави от мъченията.

Тогава палачите съблекли двамата младежи, окачили ги на едно дърво и започнали да ги измъчват с железни оръдия. Света Зоя, гледайки страданията на своите деца, ги укрепявала с такива думи:

- Понасяйте страданията мъжествено, деца мои! Търпете, не се бойте от мъченията, които ви причинява нечестивият Катул.

Децата ѝ отговорили:

- Тези мъчения са твърде леки за нас: кажи на нечестивия господар да измисли по-големи, за да можем със своите страдания да заслужим мъченически венци в бъдещия живот.

Света Зоя казала на Катул:

- Ти с твърде леки мъчения измъчваш децата ми, те не усещат никакви особени мъки; постарай се да увеличиш страданията им.

Тогава нечестивият Катул заповядал жестоко да накажат света Зоя, блажения Еспер и децата им, да ги хвърлят в силно нагорещена пещ, и за охрана на пещта поставил стражи.

Светите мъченици възпявали и славели Господа в нагорещената пещ. А Катул, чувайки пеенето им и виждайки светците невредими, много се учудвал как така силата на огъня не ги е умъртвила и не е превърнала телата им в пепел. Предполагайки, че християните укротяват стихията с някакво вълшебство, той започнал да мисли по какви други, още по-жестоки начини, да ги умъртви. На светите мъченици било казано от Светия Дух:

- Дерзайте! Катул замисля още по-големи мъки, за да ви погуби.

Като чули това, мъчениците се молели и казвали:

- Боже, Отче на нашия Господ Иисус Христос, приеми в мир душите ни.

И скоро светците предали светите си души в Божиите ръце. Това станало при царуването на Адриан, във втория ден на месец май.

На другия ден нечестивят Катул със своите съмишленици, като се приближил до пещта, намерил мъченическите тела на светците неповредени от огъня. Телата лежали с лице на изток, светите им души се присъединили към лика на честните мъченици, ангели и архангели. И се чул глас от небето:

- Влезте, праведни, в Царството на своя Господ. А ти, нечестиви Катуле, ще отидеш в геената и там вечно ще се мъчиш в неугасимия огън.

И така, нечестивият Катул наследил вечните мъки, а светите Христови мъченици - Небесното Царство. Със своите страдания те получили вечната радост, пребивавайки с Иисуса Христа, нашия Господ, на Когото подобава вечна слава. Амин.

На този ден се чества и паметта на руските князе, светите мъченици Борис и Глеб.

Страдание и чудеса святых мучеников Бориса и Глеба, князей русских (2901)

Род праведных во веки в благословении будет (Пс.111:2).

Святой Владимир, сын Святослава, внук Игоря, просветивший святым крещением всю землю Русскую, имел 12 сыновей, не от одной жены, но от разных.

Старшим сыном был Вышеслав²⁹⁰², вторым – Изяслав, а третьим – Святополк, который и придумал злое убийство братьев своих. Мать Святополка, гречанка, была прежде монахиною. Брат Владимира Ярополк, прельщенный ее красотой, расстриг ее и женился на ней. Владимир, тогда еще язычник, убил Ярополка и взял его жену себе в замужество. От нее-то и родился Святополк окаянный. И не любил его Владимир.

У Владимира были и еще сыновья – от Рогнеды четверо: Изяслав, Мстислав, Ярослав и Всеволод. От чехини – Вышеслав, от иной жены – Святослав и Мстислав, а от болгарыни – Борис и Глеб. И посадил их отец на княжение по разным землям: Святополка – в Пинске, Ярослава – в

Новгороде, Бориса – в Ростове, а Глеба – в Муроме²⁹⁰³.

Когда уже прошло 28 лет по святом крещении, постиг Владимира злой недуг. В это время к отцу прибыл Борис из Ростова. Печенеги²⁹⁰⁴ шли ратью на Русь, и Владимир был в великой печали, потому что не имел сил выступить против безбожных. Озабоченный сим, призвал он Бориса, которому во святом крещении было наречено имя Роман²⁹⁰⁵. Отец дал Борису, блаженному и скоропослушливому, много воинов и послал его против безбожных печенегов. С радостью пошел Борис, сказав отцу: «Вот я пред тобой готов сотворить, что требует воля сердца твоего».

О сих сказано в притчах: «сын был отцу послушливый и любимый у матери» (Притч. 4:3).

Но не нашел Борис супостатов своих. На возвратном пути к нему прибыл вестник и сказал, что отец его Владимир, нареченный во святом крещении Василий, умер²⁹⁰⁶, а Святополк утаил смерть отца, ночью разобрал пол палат в селе Берестовом, обернул тело усопшего в ковер, спустил его на веревках, отвез в санях²⁹⁰⁷ в церковь Святые Богородицы²⁹⁰⁸ и поставил там. Все это было сделано тайно.

Услышав сие, Борис ослаб телом, все лицо его облилось слезами и он не мог говорить. Но в сердце так плакался по отце своем: «Увы мне, свет очей моих, сияние и заря лица моего, воспитатель юности моей, наказание неразумия моего; увы мне, отец и господин мой! К кому я прибегну, на кого я посмотрю, где я насыщусь благого учения и наказания твоего разума? Увы мне, увы мне! Закатилось солнце мое, а я не был тут, не мог сам облачить честное тело твое и предать гробу своими руками. Не переносил я твоего прекрасного и мужественного тела, не сподобился поцеловать твоих седин! О, блаженный мой, помяни меня в месте твоего упокоения. Сердце у меня горит, смущается у меня разум, не знаю я к

кому обратиться и поведать мою горькую печаль. Если к брату, которого я имел бы вместо отца, то тот, кажется, думает о суете мирской и о моем убиении. Если же он решится на мое убиение, то я буду мучеником Господу моему. Но не противлюсь, ибо пишется: «Господь гордым противится, смиренным же дает благодать» (Иак.4:6). Апостол говорит: «кто говорит: я люблю Бога, а брата своего ненавидит, тот лжец» (1Ин.4:20). И еще: «в любви нет страха, но совершенная любовь изгоняет страх» (1Ин.4:18). Но что мне сказать и что сотворить? Пойду я к брату своему и скажу: Ты мне будь отцом, ты мне брат старший; что мне велишь, господин мой?»

Так помышляя в уме своем, пошел Борис к брату своему, и говорил в душе: «Там узрю я лице брата моего меньшего Глеба, как Иосиф Вениамина. Воля Твоя да будет, Господи мой» (Быт.43:29).

И думал Борис: «Если я пойду в дом отца своего, то многие обратят мое сердце к мысли изгнать брата моего, как это сделал отец мой, прежде святого крещения, ради славы княжения мира сего²⁹⁰⁹. А это все мимолетно, тленно и ничтожнее паутины. Если же я решусь на сие, то куда мне идти, что со мной будет, какой ответ дам я тогда, где скрою множество греха моего. Что приобрели братья отца моего и отец мой, где их жизнь и слава мира сего, багряница и пиры, серебро и золото, вина, мед и брашна, быстрые высокие кони, имение многое, дани и почет без числа и гордость своими боярами. Уже все сие как бы никогда и не существовало, все исчезло вместе с ними. И нет им помощи ни от кого, ни от имения, ни от многочисленных рабов, ни от славы мира сего. Вот и Соломон все испытал, все видел, все приобрел и, рассмотрев все, сказал: «суета сует, все суета» (Екк. 1:2); помощь только от добрых дел, от правоверия и от нелицемерной любви».

Идя своим путем, помышлял Борис о красоте и силе тела своего и горько плакал; хотел удержаться от слез, но не мог, и все, видя его в слезах, плакались о его благородной красоте и добром разуме, и каждый горевал в душе: всех смутила его печаль. И кто мог не заплакать, предчувствуя смерть Бориса, видя его унылое лицо и его скорбь! Ибо был блаженный князь правдив, щедр и тих, кроток и смиренен, всех миловал и всем помогал.

Но святого Бориса укрепляла мысль о том, что, если его брат, по научению злых людей, и убьет его, то он будет мучеником и Господь примет дух его. Он забыл смертную скорбь, утешая свое сердце словами Божиими: «кто потеряет душу свою ради Меня и Евангелия, тот сбережет ее» (Мк.8:35) и в жизни вечной сохранит ее.

И шел Борис с радостным сердцем, говоря: «Не презри, премилостивый Господи, меня, уповающего на Тебя, но спаси душу мою»

Святополк же воссел на отеческий княжий стол в Киеве, призвал киевлян, раздал им многие дары и отпустил их. Затем послал к Борису с такими словами:

- Брат, я хочу с тобою жить в любви и увеличу твою часть в отчем наследии.

В этих словах была лесть, а не истина.

Святополк прибыл тайно ночью в Вышегород, призвал Путшу и вышегородских мужей и сказал им:

- Скажите мне по правде, имеете ли вы ко мне приязнь.

Путша сказал:

- Все мы готовы за тебя головы свои положить.

Исконный ненавистник добрых людей, диавол, видя, что святой Борис возложил всю надежду на Бога, стал сильнее воздействовать на Святополка, который, подобно Каину, горел огнем братоубийства, задумав избить всех наследников отца своего и одному принять власть его.

Окаянный, проклятый Святополк, советник всякого зла и начальник всякой неправды, снова призвал к себе вышегородских мужей, отверз свои мерзкие уста, испустил свой злой глас и сказал людям Путши:

- Если вы обещаете положить за меня головы, идите тайно, братья мои, найдите брата моего Бориса и, улучив время, убейте его.

И обещались они Святополку так сотворить. О таких людях сказал Пророк: «Ноги их бегут ко злу, и они спешат на пролитие невинной крови, сих путие суть беззакония, нечестьем бо свою душу объемлют» (Притч.1:16; Ис.59:6-7; Рим.3:15).

Блаженный Борис на возвратном пути стал на реке Альте²⁹¹⁰ в шатрах. И сказала ему дружина его:

- Иди и сядь на княжеском столе отца своего, ибо все воины находятся у тебя²⁹¹¹.

Он же отвечал им:

- Не подниму руки на брата своего, да еще на старшего меня, которого мне следует считать за отца.

Услышав сие, воины ушли от Бориса, и он остался только с отроками своими²⁹¹².

Был тогда день субботний.

Удрученный печалью, вошел он в шатер свой и со слезами

жалобно воззвал:

- Слез моих не презри, Владыко. Уповаю на Тебя, что приму жребий с Твоими рабами, со всеми святыми Твоими. Ибо Ты – Бог милостивый и Тебе славу воссылаем во веки, аминь.

Говоря это, он помышлял о мучении и страдании святого Никиты и святого Вячеслава, думая, что будет убит подобно сему князю, и о том, как святая Варвара была убита родным отцом. Пришло ему на память слово премудрого Соломона: «А праведники живут вовеки; награда их – в Господе, и попечение о них – у Вышнего» (Прем.Сол.5:15). Сим лишь словом он утешался и радовался.

Наступил вечер, и святой Борис велел служить вечерню; а сам вошел в шатер и стал творить молитву и вечерню со слезами горькими и частым вздыханием и стенанием многим. Потом лег и уснул. И был его сон полон многими думами и глубокой и страшной печалью о том, как ему предаться на страдание, течение скончать и веру соблюсти, чтобы принять от руки Вседержителя уготованный венец.

Проснувшись рано, он увидел, что уже время быть утрени. Было же тогда святое Воскресенье. И сказал он пресвитеру своему:

- Восстань и начни утренью.

Сам же обул ноги, умыл лицо и начал молиться Господу Богу.

Посланные Святополком пришли на Альту ночью, приблизились и слышали голос блаженного страстотерпца, поющего псалмы, положенные на утрени. Уже дошла до святого весть о предстоящем убиении, и он пел:

- «Господи! Как умножились враги мои! Многие восстают на

меня!» (Пс.3:2) и прочие псалмы.

Затем он стал петь:

- «Псы окружили меня, множество тельцов обступили меня». Потом: «Господи, Боже мой! на тебя уповаю, спаси меня!» (Пс.21:17, 13:1-7, 7:2).

После сего пел канон. Окончив утреню, святой Борис стал молиться пред иконою Господа, говоря: «Господи Иисусе Христе, Ты явился сим образом на земле, изволил добровольно взойти на крест и принял страдания за наши грехи. Сподоби и меня пострадать».

И услышав сильный топот около шатра, святой Борис затрепетал, залился слезами и сказал: «Слава Тебе Господи, что в свете сем сподобил меня принять горькую смерть из-за зависти и пострадать за любовь и слово Твое. Ибо я не хотел искать княжения себе. Ни в чем я не поступил самовольно, по слову Апостола: «любовь долготерпит, всему верит и не ищет своего» (1Кор.13:4-7). И еще: «в любви нет страха, но совершенная любовь изгоняет страх» (1Ин.4:18). В Твоих руках, Владыко, душа моя, не забыл я заповеди Твоей. Что Господу угодно, пусть так и будет».

Священник и отрок, слуга святого Бориса, увидев господина своего ослабевшим и одержимым печалью, горько заплакали и сказали:

- Милый господин наш дорогой, какой благодати сподобился ты, ибо не захотел противиться брату своему ради любви Христовой, хоть и много воинов имел ты у себя.

Так говорили они с умилением.

Тут они увидели бегущих к шатру, блеск их оружия и обнаженные их мечи. Без милости было пронзено честное тело

святого блаженного страсотерпца Христова Бориса. Его проткнули копьями Путша и Талец и Елович Ляшко.

Видя сие, отрок святого Бориса бросился на тело его и сказал:

- Не оставлю тебя, господин мой дорогой; где увяла красота тела твоего, тут и я пусть буду сподоблен окончить свою жизнь с тобою.

Был же он родом Венгерец, звали его Георгий. Святой Борис возложил на него золотую гривну, и был он любим князем безмерно. Тут пронзили и отрока.

Раненный святой Борис в испуге выбежал из шатра. И стали говорить окружившие его:

- Что стоите и смотрите? Покончим приказанное нам.

Слыша сие, блаженный начал умолять и упрашивать их, говоря:

- Братья мои милые и любимые! Погодите немного, дайте мне помолиться Богу моему.

И возрев на небо со слезами, горько он вздохнул и стал молиться:

- Господи Боже милостивый, слава Тебе, ибо освободил меня от прельщений жития сего. Слава Тебе, прещедрый податель жизни, сподобивший меня страдания святых Твоих мучеников. Слава Тебе, Владыко человеколюбец, исполнивший желание сердца моего. Слава, Христе, милосердию Твоему, ибо Ты направил на правый и мирный путь ноги мои идти к Тебе без соблазна. Призри с высоты святости Твоей; посмотри на сердечное мое страдание, которое я принял от своего сродника. Ибо ради Тебя умерщвляют меня сегодня. Они как агнца пожирают меня. Знаешь, Господи, знаешь, что я не

противлюсь, не возражаю. Имея в своих руках всех воинов отца своего и всех его любимцев, я не помыслил ничего злого сотворить брату моему. Он же всеми силами воздвигся против меня. Если бы меня оскорблял враг, я бы перенес, если бы ненавидящий уничтожил меня, я бы укрылся. Но Ты, Господи, смотри и рассуди меня с братом моим. И не поставь ему в вину греха сего, но прими с миром душу мою. Аминь.

Затем, обратив к убийцам истомленное лицо свое и возрев на них умиленными очами, заливаясь слезами, сказал им:

- Братья, приступите и окончите повеленное вам, и да будет мир брату моему и вам, братья.

Все, кто слышал слова святого, не могли говорить от страха, горькой печали и многих слез. С горьким вздыханием жалостно все плакали и каждый думал:

- Увы мне, князь мой милый, дорогой, блаженный, водитель слепым, одежда нагим, жезл старости, наука ненаученным! Кто сие исправит? Как удивительно, что ты не захотел славы мира сего и величия, не захотел быть среди честных вельмож! Кто не удивится великому его смирению, кто не смирится, видя и слыша его смирение!

Посланные Святополком избили и многих отроков. С Георгия же они не могли снять гривны, отсекли голову ему и отбросили ее, так что и после не могли узнать тела его. Блаженного Бориса они обернули шатром и, положив на повозку, повезли.

Когда доехали до леса, святой Борис стал клонить голову. Узнав о сем, Святополк послал двух варягов, и те пронзили мечом сердце мученика. И тотчас святой скончался²⁹¹³, предав душу в руки Бога жива, месяца июля в 24-й день. Тело его тайно принесли в Вышегород²⁹¹⁴, положили у церкви

святого Василия и в земле погребли его.

Так святой Борис, прияв венец от Христа Бога, был сопричтен с праведными и водворился с пророками и апостолами и с ликами мученическими, почивая в лоне Авраама, видя неизреченную радость, воспевая с ангелами, веселясь в лице святых.

Окаянные же убийцы пришли к Святополку, и, беззаконные, как бы считали себя достойными похвалы. Такими слугами бесы бывают. Ибо бесы посылаемы бывают на зло, а ангелы на добро. Ангел человеку зла не сотворяет, но всегда думает о благе его. Он помогает христианам и защищает их от супротивного диавола. Бесы же всегда на злое ловят, всегда завидуя человеку, ибо видят, что он любим Богом. Завидуя человеку, бесы стремятся ему сделать зло. Господь сказал: «Кто прельстит Ахава?», а бес ответил: «Вот я иду» (3Цар.22:20, 21). Злой же человек, стремящийся ко злу, не уступает во зле бесу. Бесы человека боятся, а злой человек Бога не боится и не стыдится людей. Бесы креста Господня боятся, а злой человек даже и креста не боится. Вот им и сказал пророк Давид: «Подлинно ли правду говорите и справедливо судите, сыны человеческие? Беззаконие составляете в сердце, кладете на весы злодеяния рук ваших на земле. С самого рождения отступили нечестивые; от утробы матери заблуждают, говоря ложь. Яд у них – как яд змеи» (Пс.57:1-4).

Не остановился на сем убийстве окаянный Святополк, но в неистовстве стал стремиться к большему. Увидев исполнение желания сердца своего, не задумался он над таким злым убийством и над соблазном своим и нисколько не почувствовал раскаяния. Вошел в сердце его сатана и стал его подстрекать к большему и худшему преступлению и к дальнейшему убийству. И думал окаянный: «Что мне делать? Если я остановлюсь на

сем убийстве, то ожидает меня двойное зло. Услышат о совершенном мои братья и скоро воздадут мне хуже совершенного. А если и не совершат сего, то изгонят меня. И буду я чужд престола отца моего, и заглохнет меня сожаление о земле моей. Враги мои будут поносить меня, мое княжение получит другой и в домах моих не будет живущего. Ибо я подверг гонению возлюбленного Господом и болезнь увеличил раной. Посему приложу беззаконие к беззаконию. Грех моей матери не очистится, я все равно не буду написан с праведными. Так уж пусть я буду изглажен в книге живота».

Замыслив это в уме своем, сей злой друг дьявола послал сказать блаженному Глебу²⁹¹⁵: «Иди скорей, отец очень не здоров и зовет тебя».

Глеб тотчас сел на коня и с малой дружиной помчался на зов. Когда он доехал до Волги, у устья Тьмы на поле споткнулся под ним конь в канаву и повредил себе ногу. Затем прибыл к Смоленску и, отойдя от Смоленска, недалеко остановился на реке Смядыне в лодке.

В это время пришла от Предславы к Ярославу весть о смерти отца. Ярослав же послал к Глебу со словами: «Не ходи, брат, отец у тебя умер, а брат твой убит Святополком».

Услышав сие, блаженный запечалился, горько зарыдал и сказал:

– Увы мне, господин мой, двумя плачами я плачу и сетую двумя сетованиями. Увы мне, увy мне, плачу я об отце, плачу больше, в отчаянии, по тебе, брат и господин мой Борис. Как пронзили тебя, как ты без милости был предан смерти – и не от врага, но от своего брата приял гибель. Увы мне! Лучше бы мне умереть с тобою, нежели жить в сем житии одному, осиротевшему от тебя. Я думал увидеть твое ангельское лицо. И вот какое горе постигло меня. Лучше я желал бы умереть с

тобою, господин мой. А теперь что делать мне, умиленному и скорбящему о твоей красоте и о глубоком разуме отца моего? О милый мой брат и господин, если ты получил дерзновение у Бога, моли о мне, унылом, чтобы и я сподоблен был ту же смерть приять и жить с тобою, а не в свете сем, полном прельщений.

Когда святой Глеб так стенал, увлажняя слезами землю, и с воздыханием часто призывал Бога, внезапно пришли посланные Святополком злые его слуги, немилостивые кровопийцы, братоненавистники лютые, имеющие свирепую душу. Святой плыл в лодке, и они встретили его на устье Смядыни. Увидя их, он возрадовался душою, а они омрачились и стали плыть к нему. Святой же ожидал принять от них целование²⁹¹⁶. Когда лодки поравнялись, злодеи схватили лодку князя за уключины, подтянули к себе и стали скакать в нее, имея в руках обнаженные мечи, блиставшие как вода. Тотчас у гребцов выпали из рук весла и все помертвели от страха. Блаженный, видя, что его хотят убить, взглянул на злодеев умиленными очами и с сокрушенным сердцем, смиренным разумом и частым воздыханием, заливаясь слезами и слабея телом, стал жалобно молить их:

- Не троньте меня, братья мои милые и дорогие, не троньте меня, - я не сделал вам ничего дурного. Не троньте меня, братья милые и господа мои, не стерегите меня. Какую обиду нанес я брату моему и вам, братья и господа мои? Если и есть обида, то ведите меня к князю вашему, а к моему брату и господину. Пощадите юность мою, помилуйте, господа мои; будьте мне господами, а я ваш раб. Не пожните меня еще не созрелого, не пожните колоса, еще не поспевшего, но еще полного молоком беззлобия. Не срезайте лозы, еще не возросшей, но имеющей уже плод. Прошу вас и умоляю. Убойтесь Сказавшего устами Апостолов: «не будьте дети умом - на злое будьте младенцем» (1Кор.14:20). Это не убийство, но

сырорезание. Докажите мне, что злого сделал я. И не пожалею, если крови моей вы хотите насытиться, я уже в руках у вас, братья, и в руках брата моего, вашего князя.

Но убийц не устыдило ни одно слово, и они не изменили своего замысла. Как свирепые звери, напали они на святого и так схватили его. Он же, видя, что они не внимают словам его, стал говорить:

- Будь спасен, милый мой отец и господин Василий, будь спасена мать, госпожа моя, будьте спасены брат Борис, старейшина юности моей, брат Ярослав, мой помощник, будь спасен и ты, брат и враг Святополк, и вы все, братья и дружина. Ужо мне не увидать вас в житии сем, ибо насильно разлучают меня с вами.

И говорил он со слезами:

- Василий, Василий, отец мой, приклони слух твой и услышь голос мой. Погляди, что случилось с сыном твоим, как без вины закаляют меня. Увы мне, увy мне! Слушай небо и внимли земля (ср. Втор.32:1). И ты, Борис брат, услышь голос мой. Я призывал отца моего Василия, но он не послушал меня, неужели и ты не хочешь меня услышать? Погляди на скорбь сердца моего и на рану души моей, на мои слезы, бегущие подобно реке. Никто мне не внимлет. Но ты помяни меня и помолись обо мне общему всех Владыке, так как ты имеешь дерзновение и предстоишь престолу Его.

Преклонив колена, стал он так молиться:

- Прещедрый, премилостивый Господь, не презри слез моих, но с жалостью посмотри на сокрушение сердца моего. Вот я закалаем, но за что и за какую обиду - я не знаю. Ты знаешь, Господи, Господи мой. Я ведь знаю, что Ты сказал своим апостолам: «За Имя Мое возложат на вас руки и преданы

Будете родом; и брат брата предаст на смерть, и умертвят вас ради Имени Моего» (Ср. Мф 10:17, 21). И еще: «Терпением вашим спасайте души ваши» (Лк.21:19). Смотри, Господи, и суди. Вот готова душа моя перед Тобою, Господи, и Тебе славу воссылаем, Отцу и Сыну и Святому Духу.

Затем, взглянув на убийц, сказал им тихим голосом:

- Приступайте уж и кончайте то, за чем вы посланы

Тогда окаянный Горясер велел его тотчас резать. Старший повар Глеба, именем Торчин, обнажил нож свой, стал на колени, взял святого Глеба за голову и перерезал горло блаженному, как незлобивому агнцу. Сие было месяца сентября в 5-е число, в понедельник. И принеслась Господу жертва чистая, святая и благовонная и возшла в небесные обители к Богу. И узрел святой желанного брата, и оба они восприяли венцы небесные, которых так желали. И возрадовались радостью неизреченною, которую достигли братолюбием своим. «Как хорошо и как приятно жить братьям вместе!» (Пс.132:1).

Окаянные те убийцы возвратились к пославшему их, как сказал пророк Давид: «Да обратятся нечестивые в ад, все народы, забывающие Бога» (Пс.9:18). И еще: «Нечестивые обнажают меч и натягивают лук свой, чтобы пронзить идущих прямым путем. Меч их войдет в их же сердце, и луки их сокрушаются. А нечестивые погибнут, исчезнут, в дыме исчезнут» (Пс.36:14-15, 19, 20).

И сказали они Святополку:

- Сотворили мы повеленное тобою.

Услышав это, он вознесся сердцем, и сбылось сказанное псалмопевцем Давидом: «Что хвалишься злодейством, сильный? Гибель вымышляет язык твой. Ты любишь Больше

зло, нежели добро, больше ложь, нежели говорить правду. Ты любишь всякие гибельные речи, язык коварный. За то Бог сокрушит тебя вконец и исторгнет тебя из жилища твоего и корень твой из земли живых» (Пс.51:3-7). Как сказал и Соломон: «Я посмеюсь вашей гибели, порадуюсь, когда придет на вас ужас; за то и будут они вкушать от плодов путей своих и насыщаться от помыслов их» (Притч.1:26,31).

Когда святой Глеб был убит, тело его бросили в пустынном месте, между двух колод. Но Господь никогда не оставляет Своих рабов, как сказал Давид: «Он хранит все кости его; ни одна из них не сокрушится» (Пс.33:21). И вот, когда тело святого долго лежало на пустыре, Господь не оставил его пребывать в неведении и небрежении, но показывал сие место то свещей горящей, то прохожие купцы, охотники и пастухи слышали пение ангельское. Но ни слышавшим, ни видевшим сие не пришло на мысль поискать тело святого, пока Ярослав, возмущенный сим убийством, не пошел войною на братоубийцу, окаянного Святополка, которого, прирав много бранного труда, победил при помощи Божией и поспешении святых князей мучеников. Так был посрамлен и побежден нечестивый.

Убив своих братьев, Святополк стал княжить в Киеве. Ярослав же еще не знал о смерти отца. У Ярослава было много варягов, которые творили насилие новгородцам и их женам. Жители Новгорода возмутились и избili варягов во дворе Парамона. Тогда Ярослав разгневался, и со словами: «Уже мне убитых не воскресить!» с княжеского судилища во дворе послал за знатными новгородцами, которые зарубили варягов, и, обманув, перебил их.

В ту же ночь пришла к нему весть из Киева от сестры его Предславы: «Отец у тебя умер. Святополк княжит в Киеве, убил он Бориса, а на Глеба послал убийц. Берегись его».

Услышав сие, Ярослав загрустил об отце, брате и о дружине. На другой день он собрал остальных новгородцев и сказал:

- Милая моя дружина! Вчера я перебил ее, а ныне она мне пригодилась бы.

Утер он слезы и сказал новгородцам на вече:

- Отец мой умер, а Святополк сидит в Киеве, побивая своих братьев.

И сказали ему новгородцы:

- Хоть и перебил ты наших братьев, но мы можем бороться за тебя.

Собрав варяг тысячу, да других воинов 40 тысяч, Ярослав призвал Бога на помощь и пошел на Святополка, со словами: «Не я начал избивать братьев, но он. Пусть же он и ответит за кровь братьев, ибо без вины пролил он праведную кровь Бориса и Глеба, и мне может то же сотворить. Но суди Бог по правде, чтобы прекратилась злоба грешного».

И пошел на Святополка. Тот же, услышав про поход Ярослава, собрал бесчисленное войско Руси и печенегов и выступил к Любечу.

Это было в лето 6524 (1016 г.).

Оба войска встретились у Днепра, стали одно против другого по обе стороны реки и никакое из них не имело смелости начать бой. Так они и стояли друг против друга около 3 месяцев. И стал воевода Святополка, ездя по берегу, укорять новгородцев:

- Что вы пришли с хромым, вы – плотники, вот мы вас заставим строить нам хоромы.

Услышав сие, новгородцы оскорбились и сказали Ярославу:

- Завтра переведемся через реку. Если же кто не пойдет с нами - сами убьем его.

В ту пору были уже заморозки. Святополк стоял между двумя озерами. Высадившись на берег, он всю ночь пил вино с дружиною. На заре Ярослав с войском перевезлись через реку, высадились и оттолкнули лодки от берега.

И вот пошли войска друг на друга и столкнулись. Сильная была сеча; печенегы стояли за озером и не могли помочь Святополку. Воины Ярослава притиснули Святополкову рать к озеру, столкнули их на лед, который под ними проломился. И стал одолевать Ярослав.

Видя сие, Святополк бежал к ляхам. Ярослав же сел на отцовском княжении в Киеве, после того как пробыл в Новгороде 28 лет.

Через 2 года Святополк пошел против Ярослава с королем Болеславом и ляхами. Ярослав собрал войско из Руси, варягов и словен и пошел в Волынию. Войска встретились у реки Буга и стали на противоположных берегах. Был у Ярослава пестун, воевода Буды, и начал он укорять Болеслава:

- Вот мы копьем проткнем твое чрево.

Болеслав же был огромный и тяжелый и едва мог сидеть на коне. И сказал Болеслав дружине своей:

- Если вы не оскорбились сим укором, я один погибну.

И бросился на коне в реку, за ним пошли и воины его. Ярослав же не успел приготовиться к битве, и победил Болеслав Ярослава. Болеслав вошел со Святополком в Киев, а Ярослав бежал с 4-мя мужами в Новгород. Оттуда он уже хотел бежать за море, но посадник Константин, сын Добрыни, с новгородцами рассекли лодки Ярослава, говоря: «Мы еще

можем биться с Болеславом и Святополком».

И начали они собирать деньги, с каждого мужа по 4 куны, со старост по 9 гривен, а с бояр по 80 гривен. Затем призвали варягов и заплатили им собранные деньги. Так собрал Ярослав большое войско. Безумный же Святополк сказал: «Избивайте по городам ляхов».

Так и сделали. Тогда Болеслав бежал из Киева, захватив с собою имущество и бояр. Ярослав же устремился на Святополка и победил его. Святополк бежал к печенегам.

В лето 6527 (1019 г.) он возвратился со множеством печенегов. Ярослав собрал войско и выступил против него на Альту. Став на месте, где был убит святой Борис, он воздел руки на небо и сказал:

- Вот кровь брата моего вопиет к Тебе, Владыко, как кровь Авеля. Отомсти за него Святополку так, как братоубийце Каину, на которого Ты возложил стенание и трясение (Быт.4:12). Молю Тебя, Господи, пусть Святополк получит то же.

Затем, помолившись, Ярослав сказал:

- О, братья мои, если вы и умерли телом, то живы благодатью и предстоите Господу. Помогите мне молитвою.

Сказав сие, он пошел на Святополка, и поле у реки Альты покрылось множеством воинов. И сошлись войска на восходе солнца, и была злая сеча, соступались трижды, бились целый день, и только к вечеру одолел Ярослав.

Сей же окаянный Святополк бежал. И напал на него бес и расслабил кости его так, что он не мог сидеть на коне и его несли на носилках. Так донесли его до Берестья. Он же говорил: «Бегите, вот гонятся за нами!»

Посылали против погони, но никого не находили. Лежа в немощи, Святополк все вскакивал и говорил: «Бежим, опять гонятся. Ох мне!»

Так не мог он побыть на одном месте. И пробежал он через ляшскую землю, гонимый гневом Божиим, и достиг пустыни между землей ляхов и чехов. Тут он лишился жизни и принял возмездие от Господа, так как свидетельствовала посланная на него болезнь о вечной муке по смерти. Так был он лишен той и другой жизни: здесь он лишился не только княжения, но и жития, а там не только Царства Небесного и пребывания с ангелами, но и был предан муке и огню. Могила его осталась. От нее исходит злой смрад, на показание людям, что если услышавший о сем сотворит подобное, то примет и горше сего. Ибо Каин, не зная о возмездии, принял одно наказание, а Ламех, как уже знавший о Каине, в семьдесят раз сильнее был отомщен (Быт.4:24). Такое возмездие получают творящие зло. Как Юлиан царь, проливший много крови святых мучеников, подвергся горькой и бесчеловечной смерти, пронзенный копьем в сердце неведомо кем²⁹¹⁷, так и этот погиб в бегстве, не зная, от кого пришла ему злострасная смерть. С того времени затихла в русской земле крамола, а Ярослав получил господство в Руси.

И стал он вопрошать о телесах святых, как и где они положены. И поведали ему, что святой Борис погребен в Вышегороде, о святом же Глебе не все знали, что он был убит в Смоленске. И тогда сказали Ярославу близкие, что они слышали от приходивших оттуда, будто там они видели сияние и свечи на пустынном месте²⁹¹⁸. Услыхав сие, Ярослав послал на поиски в Смоленск пресвитеров и сказал им: «Это мой брат».

Те пошли и отыскали его тело там, где совершались видения²⁹¹⁹. С почтением, со свечами многими и кадилами

перенесли они его в лодки и отвезли в Вышегород, где лежало тело преблаженного Бориса; там они вырыли могилу и положили тело, изумленные его прекрасным и цветущим видом. Дивно и чудно и памяти достойно, что тело святого столько лет оставалось невредимым, не тронутое плотоядными зверями, и не только не почернело, как это бывает с трупами, но было светло, прекрасно, цело и благовонно. Так Бог сохранил останки своего страдальца.

Многие не ведали, что тут лежали тела святых страстотерпцев. Но как сказал святой Евангелист: «Не может укрыться город, стоящий на верху горы. И Зажегши свечу, не ставят ее под сосудом, но на подсвечнике, и светит всем» (Мф.5:14, 15), так и сих святых Господь поставил светить миру и сиять премногими чудесами в русской стране, где много страждущих получили спасение. Слепые стали видеть, хромы получили быстроту серны, согбенные выпрямились. Но разве можно все поведать и рассказать о сотворившихся там чудесах. Поистине даже весь мир не может вместить содеянных предивных чудес, они многочисленнее песка морского; святые творили их не только здесь, но и по всем странам и землям, исцеляя болезни и все недуги, посещая заключенных в темницах и узах. На местах же, где они прияли мученические венцы, были созданы церкви во имя их. И творили они здесь много чудес.

Нет умения и сил прославить вас, святые братья! Если назвать вас ангелами, которые тотчас приходят на помощь скорбящим, то вы во плоти жили среди людей. Если назвать вас людьми, то вы превышаете человеческий ум множеством чудес. Назвать ли вас цесарями и князьями, то вы стяжали смирение большее, чем у простых и смиренных людей, и через него вселились в вышние жилища. Поистине вы цари над царями и князья над князьями, ибо при вашей помощи и защите наши князья противников своих державно побеждают

и прославляются вашей помощью. Вы им и нам оружие, вы земли русской забрало и утверждение, вы обоюдоострые мечи, которыми мы низлагаем дерзость врагов и попираем в землю гордость диавола. Поистине и без сомнения следует сказать: вы небесные люди и земные ангелы, столпы и утверждение земли нашей. Помогите же своему отечеству, как великий Димитрий, который сказал: «Если я был с ними при веселии, то умру с ними, когда они погибают».

Но тот великий Димитрий изрек сие об одном городе, а вы имеете попечение и возносите молитву не об одном городе, ни о двух, а о всех – о всей земле русской. О блаженное вместилище, приявшее ваши телеса честные, как многоценное сокровище, блаженная церковь, в которой стоят ваши святые раки, где положены ваши блаженные телеса! О Христовы угодники! Блажен поистине и высок город Вышегород, имеющий у себя такое сокровище, которому не равен весь мир. Поистине он назван Вышегородом, будучи превыше других городов. Вторым Солунем явился он в русской земле, имея в себе врачевство безмездное. И не только нашему племени дано было Богом спасение, но и всей земле. От всех стран туда приходят и безмездно получают исцеление. Как во святом Евангелии Господь сказал святым Апостолам: «Даром получили, даром давайте» (Мф.10:8).

О сем и Сам Господь сказал: «Верующий в меня, дела, которые творю Я, и он сотворит, и Больше этих сотворит» (Ин.14:12).

Но, о блаженные страстотерпцы Христовы, не забывайте отечества, где пожили вы телесно, не оставляйте его посещением, и в молитвах всегда молитесь о нас, чтобы не постигло нас зло и чтобы не коснулась болезнь телес ваших рабов. Ибо вам дана благодать молиться за нас, вас сделал Господь ходатаями, молящимися за нас. К вам прибегаем,

умоляем вас, припадая к вам со слезами, вам молимся, чтобы не наступила на нас нога гордыни, чтобы рука грешника не погубила нас и чтобы не постигла нас всякая пагуба. Отгоните от нас голод и несчастье, избавьте нас от меча и усобной брани, не дайте пасть во грехе; уповаем на вас, молитву нашу приносите усердно ко Христу Богу, ибо мы согрешили и сотворили безмерное беззаконие. Но, надеясь на вашу молитву, возопием ко Спасу: «Владыко, един Ты без греха, призри с Твоего святого небеси на нас убогих. Мы согрешили – очисти нас, сотворили беззаконие – пощади, споткнулись – повремени, очисти нас как блудницу и как мытаря прости. Пусть придет милость Твоя, пусть прольется на нас человеколюбие Твое, не оставь нас в грехах наших, не предай нас горькой смерти, но искупи нас от зла века сего, дай время для покаяния, ибо велико наше беззаконие пред Тобою, Господи. Поступи с нами милосердно, Господи, ибо мы Тебя именуем. Помилуй нас, ущедри, заступи молитвами пречестных Твоих страстотерпцев, не предай нас в поношение, но излей милость Твою на овец пажити Твоей, ибо Ты – Бог наш, Тебе славу воссылаем, Отцу и Сыну и Святому Духу».

Сей благоверный Борис был потомок благого рода, послушлив отцу, всем покорен, телом был прекрасен, высок, широк в плечах, тонок в поясе, лицо у него было круглое, веселое, глаза добрые, борода и усы небольшие, ибо был он еще юн. По-царски сиял он, был украшен как цвет цветущей юностью своей. На рати был он храбр, в совете мудр и разумен, благодать Божия цвела в нем.

«Не может человек пересказать всего; не насытится око зрением, не наполнится ухо слушанием» (Еккл.1:8), – сказал Екклесиаст, так и чудес святых мучеников ни ум наш не может постигнуть, ни язык выразить, ни слово изъяснить, какое возмездие получили они от Господа за труд свой, как чада и причастники царства Божия. Как сказал Иоанн Богослов: «А

тем, которые приняли его, дал власть Быть детьми Божиими» (Ин.1:12). И Давид: «К святым, которые на земле – к ним все желание мое» (Пс.15:3). И еще: «Страшен ты, Боже, во святилище Твоем, един творящий чудеса» (Пс.67:36, 71:18). Преподобный же Иоанн Дамаскин писал, что такие мужи и по смерти живы и Богу предстоят. Источник нашего спасения Владыка Христос помощь их подаст, ибо от мученических телес миро благоуханное исходит. И еще: кто в Бога верует и в надежду воскресения, тот не назовет их мертвыми. Ибо как мертвая плоть может творить чудеса, как ими бесы отгоняются, проходят болезни, исцеляются немощи, слепые получают зрение, прокаженные очищаются, скорби и несчастья прекращаются и всякое доброе даяние от Отца света через них исходит, и их с верою и без сомнения молят! Как ты должен утруждаться, чтобы найти заступника перед смертным царем, держащего за тебя ответ, а вот сии – заступники всего рода, которые за нас Богу молитвы творят. Как нам не чтить их, приводящих всех к Церкви и к Богу! Почитая память их, с весельем творим праздник святых, которых Господь прославил премногою благодатью и чудесами – сих чудотворцев, заступников всех стран нашей русской земли.

Многие не знали, что в Вышегороде почивают святые мученики и страстотерпцы Христовы Роман и Давид, но Господь не допустил, чтобы такое сокровище таилось в земле, и обнаружил его для всех. На месте, где они лежали, иногда виделся огненный столп, иногда же слышалось ангельское пение. Слыша сие и видя, люди славили Бога и приходили поклоняться со страхом на месте том. Много приходило и от иных стран. Одни верили слухам, другие не верили, считая сие за ложь, как Апостол сказал о Кресте: «Для погибающих – юродство есть, а для нас, спасаемых – сила Божия» (1Кор.1:18). Господь же во святом Евангелии сказал: «И тот,

кто упадет на этот камень, разобьется» (Мф.21:44), а верующий в него не постыдится. Однажды пришли к тому месту, где лежали святые, погребенные под землю, варяги, и один из них вступил на него; тотчас же огонь вышел из гроба и опалил ноги варяга. Тот вскочил, стал рассказывать и показал дружине свои обожженные ноги. С тех пор не осмеливались подходить близко, но со страхом поклонялись. Немного спустя загорелась церковь святого Василия, у которой были положены святые. Пономарь той церкви, по окончании заутрени, был омрачен от вселукавого сатаны сном и, не осмотрев церковь как следует, ушел к себе домой, а в церкви забыл потушить свечу, горевшую на высоком месте. Спустя некоторое время загорелась церковь. Люди устремились к ней; горела церковь от верха; все оттуда вынесли, иконы и сосуды, так что ничего не сгорело, кроме самого здания. Все это произошло по Божию поущению. Церковь была деревянная и обветшала. Господь явил сим Свою волю, чтобы иная церковь была построена на том месте во имя святых блаженных страстотерпцев Бориса и Глеба и чтобы тела их были с любовью вынуты из недр земных, что и случилось. О всем этом поведали Ярославу. Князь призвал митрополита Иоанна, сказал ему о своих братьях, святых мучениках, и тот был как бы в ужасе, сомнении, радости и дерзновении к Богу. Выйдя от князя, митрополит собрал клирошан и всех священников и велел идти крестным ходом к Вышегороду. И пошли к месту, где лежали святые, с ними и Ярослав-князь. На том месте, где стояла сгоревшая церковь, поставили небольшую храмину. Архиепископ же, придя с крестами, сотворил в ней всеобщее пение. Рано утром архиепископ пошел с крестами к месту, где лежали пречестные тела святых, сотворил молитву и велел разрыть землю, находившуюся над гробом святых. И откопав, вынули гроб из земли. И приступил митрополит Иоанн и пресвитеры со страхом и любовью, открыли гроб святых, и увидели чудо преславное. Тела святых не имели никакого

повреждения, но были совершенно целы и белы как снег, лица их были светлы, как у ангелов, благоухание исходило от них. Сильно дивились архиепископ и все люди. И отнесли они телеса в ту храмину, которая была поставлена на месте сгоревшей церкви, и положили их над землею на правой стороне.

Был в Вышегороде муж, именем Миронег, огородник. Он имел сына, у которого нога высохла и согнулась. И не мог он ходить и не ощущал ее. Ходил же он, сделав себе деревянную ногу. И пришел он к святым, припал к их гробу и молился Богу и святым, прося от святых исцеления. Так день и ночь молился он со слезами. Однажды ночью явились ему святые страстотерпцы Христовы Роман и Давид и сказали: «Что ты вопиешь к нам?»

Тот показал ногу, нуждающуюся в исцелении. Они взяли ногу сухую и трижды ее перекрестили. Пробудившись от сна, он увидел себя здоровым и вскочил, славя Бога и святых. Затем он поведал всем, как святые его исцелили, и сказал, что видел и Георгия, отрока святого Бориса, который шел перед святыми, неся свечу. Видя такое чудо, люди прославили Бога.

Некий слепец пришел и пал у гроба святых, и целовал его с любовью, прикладывая к нему очи и прося исцеления. И тотчас прозрел. И все прославили Бога.

Тогда Миронег рассказал князю об обоих чудесах. Князь Ярослав прославил Бога и святых мучеников и, призвав митрополита Иоанна, с весельем поведал ему слышанное. Архиепископ также воздал хвалу Богу и дал князю богоугодный совет построить прекрасную церковь. И угоден был князю совет его, и велел он плотникам приготовить деревья на строение церкви. Была уже зима. Плотники приготовили деревья и при наступлении лета построили церковь великую, имеющую пять глав. Князь же украсил ее

всякою живописью и иконы святых велел написать, чтобы верные видели в церкви как бы самих святых и поклонялись им, и лобызали их, с верою и любовью. И в крестном ходу Иоанн митрополит, князь Ярослав, все священники и весь народ перенесли в церковь мощи святых и освятили ее. И уставили празднование месяца июля в 24-й день, когда был убит преблаженный Борис. В этот же день совершилось и перенесение святых мощей и освящение церкви.

Когда на святой литургии присутствовали князь и митрополит, случилось быть в храме человеку хрому. С большим трудом приполз он в храм, молясь Богу и святым. И тотчас стали крепкими ноги его, благодатью Божией и молитвами святых. И, восстав, пошел он перед всеми. Видя сие чудо, благоверный князь Ярослав, митрополит и все люди воздали хвалу Богу и святым.

После литургии князь позвал на трапезу всех: и митрополита и пресвитеров, и справили они праздник, как подобало. И много имения раздал князь нищим, сиротам и вдовицам.

И вот скончался Ярослав (в 1054 г.), прожив с честью по смерти отца своего 38 лет и оставив наследниками своих сыновей: Изяслава, Святослава и Всеволода, разделив между ними наследие, как следовало: Изяслава, старшего, посадил княжить в Киеве, Святослава – в Чернигове, Всеволода – в Переяславле, прочих же по иным волостям. Изяслав-князь, унаследовавший великое княжение, положил тело отца своего в мраморной раке, которую поставил в притворе церкви святой Софии, созданной отцом²⁹²⁰.

Прошло два года и церковь уже обветшала. Придя однажды в нее, Изяслав Ярославич увидел ее ветхость, призвал старшину плотников и велел ему построить новую, одноглавую церковь во имя святых страстотерпцев, указал он и место для нее близ первой ветхой церкви. Князь упросил и митрополита Георгия,

чтобы он помолился на месте том и дал денег, нужных на построение церкви. Старшина плотников собрал всех своих рабочих и скоро построил церковь на указанном месте. Услышав о сем, князь послал к старейшине города со словами: «Даю от княжеской дани на украшение церкви».

Когда церковь была закончена совсем, боголюбец Изяслав, умолил архиепископа Георгия, чтобы тот учредил перенесение мощей святых в новую церковь. Съехались братья Изяслав и Всеволод и митрополит Георгий Киевский и другие, Пеофит, Черниговский епископ, Петр Переяславский, Никита Белозерский, Михаил Юрьевский, игумен Печерского монастыря Феодосий, Софроний от святого Михаила, Герман от святого Спаса и прочие все игумены и сотворили светлое празднество. И взяли прежде князя на рамена тело святого Бориса в раке деревянной и понесли в предшестве преподобных черноризцев со свечами. За иноками шли дьяконы и пресвитеры, затем митрополит и епископы. И принеся, поставили раку в церкви, открыли ее, и исполнилась церковь благоухания чудного. Видевшие сие, все прославили Бога. Митрополита же объял ужас, ибо он не твердо веровал святым; пал он ниц и просил прощения. И целовав мощи, положили их в каменную раку. Затем взяли каменную раку с телом святого Глеба, поставили на сани и, взявшись за веревки, повезли их. И когда были уже в дверях, остановилась рака и не двинулась вперед. Тогда повелели народу восклицать: «Господи помилуй!» И молились Господу и святым. И тотчас сдвинули раку. Затем целовали главу святого Бориса. Митрополит Георгий взял руку святого Глеба и благословил князей Изяслава, Святослава и Всеволода. И снова Святослав, взяв руку митрополита, державшего святого за руку, приложил ее к язве, которая была у него на шее, к очам и к темени. Затем положил руку в гроб, и стали петь святую литургию. Тогда Святослав сказал Берну: «Что-то мне

колет голову».

Берн поднял клубук и, увидев на голове ноготь святого Глеба, снял его и отдал Святославу. Тот же прославил Бога о благом даре святых. После литургии все братья пошли и обедали вместе. Светло отпраздновали они праздник и много милостыни сотворили убогим. Затем облобызались и мирно разошлись каждый к себе. И с тех пор²⁹²¹ установился сей праздник месяца мая во 2 день, в честь и славу святых мучеников, благодатью Господа нашего Иисуса Христа.

Некий человек был нем и хром, нога у него была отнята по колено. Сделав деревянную ногу, он ходил на ней. И пребывал у церкви святых с иными убогими, принимая от христиан милостыню, платье или иное, что кто хотел дать. И был в Вышегороде старшина огородников, которого мирское имя было Ждан, а во святом крещении Николай. И творил он праздник святому Николаю ежегодно. В один из дней на его праздник пошли убогие и тот хромец, надеясь что-нибудь получить. Войдя в дом тот, сел он перед храминою. Случилось же так, что ему не дали ни есть, ни пить, и сидел он голодный и жаждущий. Тогда внезапно впал он в исступление и видение видел. Представилось ему, что он сидел у церкви святых. И увидел он Бориса и Глеба, вышедших как бы из алтаря и шедших к нему, и пал он ниц. Святые взяли его за руку, посадили его и стали говорить об исцелении его. Потом перекрестили уста его, взяли его больную ногу, как бы помазали маслом и потянули ее за колено. Все сие недужный как бы во сне видел, ибо он упал ниц в том доме. Увидев его распростертым на земле, люди повертывали его туда и сюда. Он же лежал как мертвый, не имея сил двинуть ни устами ни очами. Только душа его в нем была и сердце билось в нем. Все думали, что его поразил бес. Взяли его, понесли и положили у церкви святых, перед дверями. Много людей стояло вокруг, смотрели и дивились преславному чуду. Из колена страдальца

появилась нога и стала расти, пока не сравнялась с другой, и это произошло не в долгий срок, а в один час. Видя сие, находившиеся тут прославили Бога и его угодников, мучеников Романа и Давида. И все воскликнули:

- «Кто изречет могущество Господа, возвестит все хвалы Его? Благословен Господь Бог, един творящий чудеса!»
(Пс.105:2, 71:18).

В городе Дорогобуже некая женщина, раба, трудилась в доме госпожи своей, по ее повелению, в день святого Николая, когда все шли в церковь его. Другие женщины, видя ее за работой, стали укорять и звали ее в церковь. Она же не послушала их и продолжала свое дело. Вдруг въехали во двор три мужа в белых ризах. Выглянув из дверей, она увидела их. Один из них был стар, по обеим же сторонам его двое юношей. И сказали ей юноши:

- О женщина, как ты посмела оскорбить отца нашего, Николая, работая в его праздник и не идя в церковь?

Она же отвечала им:

- Я убогая вдова, мне надо работать, а не ходить в церковь.

Тогда старый муж сказал юношам:

- Что вы с ней говорите? Размечите ее дом.

Они приступили и разметали дом до половины. Старый же муж, подойдя к женщине, взял ее за правую руку и выбросил ее из комнаты. И упала она замертво. Видя женщину распростертой, соседи взяли ее и отнесли в другой дом. Положили ее и сели около, желая послушать, что она скажет. Она же не могла двинуть ни глазами ни устами, но лежала как мертвая и ничего сама не ела, только, раздвинув ей уста,

вливали ей в рот ложкою молоко или воду. Так пребывала она до Великого поста. В неделю мясопустную взяли женщину и отнесли в церковь святого Николая. После молитвы, совершенной над нею, она несколько открыла глаза и, как бы пробудившись от сна, попросила есть, смогла принять пищу и рассказала случившееся. Правая же рука у ней оказалась высохшей, и она ее не ощущала. И вот она уже не имела сил служить господам. Видя ее такой немощной, госпожа прогнала ее от себя, и отрок, который родился у нее на свободе, стал рабом. Но судьи не позволили поступить таким образом, а повелели господам ее лишиться ее цены, и обоих освободили, так как она работала поневоле и получила наказание. Прошло 3 года. Сухорукая женщина услышала, как человек со сведенными руками и ногами получил исцеление в церкви святых мучеников Романа и Давида. И вот пошла она в Вышегород. Пришла в день субботний, когда был канон Успения святой Богородицы, и сказала старейшине клириков той церкви, Лазарю. Он велел ей пробить ночь у церкви. Утром, когда шли с крестами к церкви святой Богородицы, сухорукая женщина приступила к Лазарю и поведала ему такой свой сон:

- Когда я в эту ночь сидела у церкви, пришли ко мне двое прекрасных юношей и сказали мне: кто тебя посадил здесь? Я же отвечала: священник Лазарь так велел мне, сказав: сядь здесь, может быть Бог, по молитве святых мучеников, исцелит тебя. Слышав сие, тотчас старший из юношей, сняв перстень, отдал мне и сказал: надень его на руку и перекрестись, и он исцелит тебе руку.

Услышав сие, Лазарь велел ей присутствовать на литургии у дверей церковных, чтобы ей по окончании пения и молитв помазали руку маслом из кадила. Стали петь литургию. Когда отпели «Святой Боже» и певец сказал «песнь Богородице, прокимен: Величит душа моя», внезапно сухая рука женщины

заболела, повязка, поддерживавшая руку, спала, и женщина устремилась к алтарю, трепеща и потрясая рукою. Видя это, все люди и клирики сочли ее бесноватой и повлекли ее ко гробу святых. Глядя на нее и узнав ее, Лазарь пришел в ужас. И в то время рука ее исцелялась. Все видевшие это прославили Бога за такое чудо, дивясь скорому Божию посещению и силе святых мучеников Христовых.

Жил в городе некий слепец. Приходил он к церкви святого Георгия и молился святому, прося прозрения. Однажды ночью явился ему святой мученик Георгий и сказал: «Что ты взываешь ко мне! Если ты хочешь прозреть, я тебе поведаю, как сего достигнуть. Иди к святым Борису и Глебу, они, если пожелают, даруют тебе зрение, о котором ты просишь. Ибо им дана благодать от Бога в стране русской прощать и исцелять всякие муки и недуги».

Видя сие и слыша, слепец пробудился и отправился в путь, как ему было ведено. Пришел он в церковь святых мучеников и пробыл тут несколько дней, припадая и моля святых, пока они не посетили его. И прозрел он и стал видеть, славя Бога и святых мучеников, так как получил исцеление. И рассказал он всем, как видал, что пришли к нему святые мученики, перекрестили ему глаза трижды, и тотчас они отверзлись. Все возблагодарили Бога за те преславные, предивные и несказанные чудеса, которые творились святыми мучениками. Ибо написано: «Желание боящихся Его Он исполняет, вопль их слышит и спасает их» (Пс.144:19), и еще: «Творит все, что хочет» (Пс.113:11)

Умножались чудеса святых и росла их благодать. И как писано во святом Евангелии: «и всему миру не вместить книг» (Ин.21:25), они творились, не будучи записываемы, и кто знал о них – рассказывал. Тогда Святослав, сын Ярослава, замыслил создать святым каменную церковь, построил он ее до 50

локтей в высоту, и скончался (в 1079 г.). Всеволод, став князем в земле русской, довершил ее всю. Когда же она была окончена, тотчас в ту же ночь упал ее верх и вся она разрушилась. Потом Всеволод умер (в 1093 г.), пожив мирно и исправив державство, порученное ему Богом. Княжение в Киеве принял Святополк Изяславич, а Давид и Олег - в Чернигове, Владимир же - в Переяславле. В те времена враги земли нашей стали крепче нас и причиняли нам много насилия за наши грехи. Церковь святых мучеников пришла в забвение, и никто не мог позаботиться о строении ее и о записи чудес.

Вот что повидали очевидцы происшедшего чуда. Святополк-князь заключил в подземную темницу за некую вину двух мужей в тяжких оковах, не исследовав дела, но послушав оклеветавших их. Забыл он сказанное пророком Давидом: «сердце развращенное будет удалено от Меня; злого я не буду знать. Клевещущего на ближнего своего изгоню» (Пс.100:4-5). Заключив мужей в темницу, князь забыл о них. Находясь в такой беде, они много молились святым страстотерпцам и каждое воскресенье давали стражу денег, чтобы он купил просфору и принес ее в церковь святых Романа и Давида. Прошло много времени, а заключенные все томились в печали и скорби, молясь непрестанно и призывая святых страстотерпцев. И те не презрели их, но спасли, заступились за них и помогли. Однажды ночью, когда двери темницы были заперты и вынутая лестница лежала наружи, во время сна сих узников и иных многих, внезапно один из заключенных мужей оказался спящим вне, над темницею, пробудился свободным от уз и увидел, что железные оковы, которые были на нем и на его товарище, изломаны и лежали около него, обручи же, полагавшиеся на ноги, извиты как веревка. Восстав, он прославил Бога и святых Его угодников. Вспомнив виденное, он позвал сторожа, показал ему, что произошло, и сказал:

«Отведи меня к церкви преславных мучеников».

Придя в церковь к утрени, а было это в четверг, поклонился он перед святыми ковчегами и сказал всем клирикам и людям, бывшим в церкви:

- Когда мы и много других спали в темнице, внезапно как бы поднялась ее крыша, и мы увидели, что вошли святые и сказали: «Почему вы находитесь здесь?» - Мы ответили: «Такова воля князя, нас оклеветали». Святые же сказали нам: «Повелеваем вам: ты иди в церковь и поведай, что видел, товарища же твоего мы оставляем в темнице. Его мы сделали слепым, на уверение других, когда те не поверят. Сами же мы удалимся в греческую землю; возвратившись через три дня, посетим его и возвратим ему зрение. Тогда ступайте и скажите князю: зачем ты так поступаешь, не исследовав дела, томишь и мучаешь. Если ты в сем не раскаешься и не перестанешь так творить, то знай, что никак не избегнуть тебе ада». Сказавши это и иное, они исчезли из наших глаз. Я, видевший сие, рассказал вам, братия, если же вы хотите лучше видеть и слышать, пойдём к темнице.

Придя к ней, все увидели, что замки невредимы и заперты, а лестница, по которой входят и выходят, лежит вне. И удивились они и прославили Господа и святых. Открыв темницу, увидели они, что узник, о коем сказано, действительно ослеп, так что ни век ни ресниц нельзя было различить, уз же на нем не было. Расспрошенный, он рассказал то же самое. Тогда оба узника были отпущены и не отходили от церкви день и ночь, особенно ослепленный; как бы позор имевший от святых и как бы прося о долге, припадал он к гробам и, молясь, говорил: «О святые угодники Христовы, не презрите, не забудьте вашего обещания. Даруйте мне по вашему обету, которым вы обязались».

Так он творил три дня. Настало воскресенье, пришел он в

церковь и молился до утрени. Досадил его вопль поющим, так что они прогневались и сказали:

- Следует удалить слепца сего, ибо нельзя петь.

Он же оставался, биясь и припадая к святым, и восклицал:

- Помилуйте меня, ибо обещали мне это.

Затем он внезапно обернулся и сказал:

- Пойте: «Господи помилуй!» Созерцайте славу Божию и святых: вот я прозрел.

И стали очи его здоровы, как бы и не болели и не были слепыми. Тогда все прославили Бога и святых страстотерпцев. Затем пошли и сказали Святополку-князю, что слышали и видали. И с тех пор он редко причинял насилие людям и в продолжение многих лет творил праздник святым, часто приходя летом в Вышегород.

Хотел он и церковь построить на старом месте, над гробом святых, говоря: «Не посмею переносить с места на место».

Но по Божьему устройению и по воле святых мучеников не сбылся его замысел. В те времена, как сказано, Владимир, сын Всеволода, называемый Мономах, княжил в Переяславской земле. Большую любовь он имел к святым и много приношений творил им. И замыслил он оковать святыя раки честных мучеников серебром и золотом. Придя ночью, он обмерил гробы и, расковав доски серебряные, позолотил их. Затем, опять придя ночью, оковал все чудодейные и достохвальные святыя гробы и ночью же ушел. Пришедшие утром узрели сие с радостью, поклонились и хвалу воздали святым и Богу, возложившему на сердце благоверному князю такую мысль. Многими словами похвалили они кротость его и смирение, благородство и великий ум, любовь к святым и тщание к Богу и

ко святым церквам, которую проявлял благоверный князь Владимир, особенно к сим святым.

Это он сотворил в лето 6610 (1102 г.), после же перенесения мощей он сотворил еще большее над святыми гробами. Выковав серебряные доски с изображениями святых, он позолотил их, украсил серебром и золотом и хрустальными большими позолоченными свещниками, на которых горели свечи. И так он все прекрасно устроил, что невозможно рассказать сей красоты. И говорили приходившие из Греции и из других земель: «Много мы видели рак святых, но нигде не было такой красоты».

Так хорошо устроил он все на память о своих добрых делах и на благословение от Господа, сказавшего: «Не собирайте себе сокровищ на земле, но на небе» (Мф.6:19-20), и от святых, которых он так почтил, и на похвалу и благословение людей, видевших и слышавших.

Когда Владимир оковал раки святых, князь Олег, сын Святослава, задумал построить каменную церковь, вместо разрушившейся в Вышегороде. Привел он храмоздателей и велел им строить, дав им обильно все, что для этого требовалось. Когда церковь была построена и расписана, он часто понуждал и молил Святополка перенести святых мучеников в созданную церковь. Тот же, из зависти к труду его, не хотел перенести, ибо не сам создал ту церковь.

Спустя немного времени Святополк преставился, на второе лето по украшении церкви. И был сильный мятеж и крамола в народе, и ропот. Тогда соединились все люди, особенно большие и знаменитые мужи, и пришли ко Владимиру с просьбой, чтобы он прекратил крамолу. Тот пошел, утолил мятеж и ропот и приял княжение в земле русской.

В лето 6623 (1115 г.), когда Владимир княжил в Руси, умыслил он перенести сих святых страстотерпцев в созданную церковь и возвестил об этом братьям своим, Давиду и Олегу. Они всегда молили и понуждали Владимира перенести мощи святых. Тогда Владимир со своими сыновьями, затем Давид и Олег со своими сыновьями, пришли к Вышегороду, прибыл и митрополит Никифор, собрав всех епископов: из Чернигова Феокиста, из Переяславля Лазаря, Мину из Полотска, Даниила из Юрьева, и всех игуменов: Прохора Печерского, Савву от святого Спаса, Сильвестра от святого Михаила, Петра от обители святой Богородицы Влахернской, Григория от святого Андрея, Феофила от святого Димитрия и многих других игуменов и весь святительский и чернеческий чин, всех клириков и всех священников. И сошлось сюда от всех стран русской земли и от иных стран многое множество народа и князей, все бояре, старейшины и воеводы всей русской земли и всех подчиненных ей областей, короче сказать, все люди тут были, всякая область, богатые и убогие, здоровые и больные, так что наполнился весь город, и народ не находил места и по стенам городским. И в 1 день месяца мая освятили церковь, в субботу второй недели по Пасхе. Утром в святое воскресенье, во 2 день того же месяца, начали петь утреню в обеих церквах. И поставив сначала на украшенные сани, которые для сей цели были устроены, раку святого Бориса, повезли ее. За санями пошел Владимир с благоговением и смирением, митрополит и священники со свечами и кадилами. И влекли сани за толстые веревки, теснясь и утруждаясь, вельможи и все бояре. Веревки были привязаны с двух сторон, за них и влекли честные раки, и не было возможно ни идти, ни тащить сани вследствие множества людей. Тогда Владимир велел бросать народу деньги, меха и ткани. Видя это, часть народа бросилась к ним, другие же, оставив сие, устремились к святым ракам, чтобы удостоиться прикосновения к ним. И сколько не было людей, никто не мог удержать слез от радости

и великого веселия. И так едва имели возможность влечь сани. Так же и раку святого Глеба повезли на других санях, в сопровождении князя Давида, епископов, клириков, бояр и бесчисленных людей, которые все восклицали: «Господи помилуй» и со слезами призывали Бога. И произошло великое чудо. Мощи святого Бориса везли благополучно, только от людей была теснота. Когда же повезли святого Глеба, рака стала неподвижно. Потащили ее насильно, но веревки оборвались, хотя и были так толсты, что человек едва мог охватить их обеими руками. И оборвались они сразу. Люди восклицали: «Господи помилуй». Было же их множество во всем граде, теснились они по заборам и по стенам городским. И поднялся от всего народа клик: «Господи помилуй». И тотчас двинулась рака сама собою. Так привезли и положили с честью святых страстотерпцев Бориса и Глеба в новосозданной церкви на правой стороне месяца мая во 2 день. Затем все разошлись по своим домам, славя Бога и святых страстотерпцев.

В городе Владимире Залесском княжил внук Владимира Мономаха, Всеволод Юрьевич. На него восстали два племянника, Мстислав и Ярополк Ростиславичи (в 1175 г.), которые пришли из Великого Новгорода, тайно призванные ростовцами на княжение. И пошли они войною на Всеволода, дядю своего, ко граду Владимиру, желая изгнать князя из его отчины и получить себе большую область. После великой битвы Ростиславичи были поражены Всеволодом, захвачены в плен и приведены во Владимир. Всеволод приставил к ним стражу, но позволил им ходить на свободе. Владимирцы, видя сих пленных князей на свободе, а не в темнице, возроптали и придя с оружием на двор князя своего Всеволода, восклицали:

- Зачем, князь, держишь ты врагов наших не в узах, а на свободе? Или казни их смертью, или ослепи, или отдай их нам.

Будучи милостивым, Всеволод не хотел причинить зла плененным на войне князьям, но для народа велел посадить их в темницу, чтобы утишился мятеж народный. Спустя некоторое время, опять владимирцы стали взывать к великому князю Всеволоду:

- Выдай нам Ростиславичей, хотим их ослепить.

Великий князь опечалился, но не мог удержать народ от мятежа. Владимирцы разметали темницу и, схватив Мстислава и Ярополка, ослепили их и отпустили. Так несчастные Ростиславичи, Мстислав и Ярополк, хотевшие большей славы и власти, были усмирены и ослеплены. И вот пошли они к Смоленску и пришли на Смядыню в церковь святых мучеников Бориса и Глеба. Был же тогда день памяти убиения святого Глеба, 5 сентября. И молились князья Богу с великим усердием и призывали на помощь святых мучеников, как сродников своих, чтобы святые послали им облегчение, так как язвы на месте очей гноились у них. Когда они молились, сначала облегчилась боль, а затем неожиданно им было даровано прозрение. Ясно видя, начали Ростиславичи славить и благодарить Бога, Пречистую Богородицу и святых князей Романа и Давида. И возвратились они с радостью в дома свои, рассказывая всюду о милости Господней, поданной им по молитве святых мучеников.

В городе Турове жил в древние времена²⁹²² старец некий, именем Мартин, бывший прежде поваром у епископов Туровских, Симеона, Игнатия, Иоакима и Георгия. Епископ Георгий освободил Мартина ради старости его от службы. Прияв иноческий образ, Мартин стал жить в епископском монастыре у церкви святых мучеников Бориса и Глеба, один в келии. И страдал он часто от болезни живота. Когда страдания приступали к нему, старец лежал, крича от боли, не имея сил встать и позаботиться о теле своем. Однажды, хворая тем

недугом, лежал он в келии и изнемогал от жажды. Но никто не посетил его, так как вокруг монастыря тогда разлилась вода. На третий день вошли к нему святые мученики Борис и Глеб, в том виде, как они были изображены на иконе, и сказали:

- Чем ты хвораешь, старче?

Тот рассказал им о своем недуге. И спросили они его:

- Не надо ли тебе воды?

- О господи мои, - отвечал старец, - уже давно я ее жажду.

Один из них взял коромысло и принес воды, а другой зачерпнул ковшик. И напоили они старца. Тогда он спросил их:

- Чьи вы дети?

Они ему отвечали:

- Мы братья Ярослава.

Старец, думая, что они родственники князя Георгия Ярослава, сказал:

- Да пошлет вам Господь многие лета, господи мои, возьмите сами хлеба и ешьте, ибо я сам не могу послужить вам.

Они отвечали:

- Пусть хлеб останется для тебя, а мы пойдем. Ты же не хворай больше, но усни.

И тотчас стали невидимы. Выздоровев, старец понял, что его посетили святые Борис и Глеб, и, встав, прославил Бога и угодников Его. И с тех пор никогда не хворал он тем недугом, но все время был здоров и рассказывал братии о исцелении, дарованном ему святыми мучениками.

Благоверный князь Александр Ярославич, прозванный Невским, во время княжения своего в Великом Новгороде, вел войну со шведами. Когда он с войском пришел на реку Неву, один из его воевод, богобоязненный муж, именем Филипп, исполняя порученную ему ночную стражу, увидел при восходе солнца плывущий по воде корабль; посреди корабля стояли святые мученики Борис и Глеб в одеждах червленых, гребцы же сидели, одетые как бы мглюю. И сказал святой Борис святому Глебу:

- Брат Глеб, пойдем скорее, поможем сроднику нашему, князю Александру, против неистовых врагов.

Сие видение воевода поведал князю своему. И в тот день князь Александр, помощью святых мучеников Бориса и Глеба, победил и попрали силу шведов, вождя их Биргера сам уязвил мечом в лицо и с торжеством возвратился в Великий Новгород²⁹²³.

Подобным же образом, когда великий князь московский Димитрий Иоаннович вел войну с царем татарским Мамаем, ночной страж Фома Хацибеев видел открытое ему Богом такое видение. На высоте показалось большое облако, и вот с востока шли как бы великие полки, с юга же явились двое светлых юношей, державшие в руках свечи и острые обнаженные мечи. Сии юноши были святые мученики Борис и Глеб. И сказали они воеводам татарским:

- Кто вам велел истреблять отечество наше, от Господа нам дарованное?

И стали они сечь врагов, так что никто из них не уцелел. Наутро страж тот поведал свое видение великому князю. Князь же, возведя очи свои на небо и воздев руки, стал молиться со слезами, говоря:

- Господи Человеколюбче, по молитве святых мучеников Бориса и Глеба помоги мне! Как Моисею на Амалика (Исх.17), как Давиду на Голиафа (1Цар.17), как Ярославу на Святополка, как прадеду моему Александру на шведского короля, таки мне на Мамаю подай помощь.

И в тот день великий князь Московский Димитрий, по молитве святых страстотерпцев Бориса и Глеба, победил Мамаю царя татарского²⁹²⁴.

Сие и множайшие чудеса сотворил Господь через святых страстотерпцев, которым поклоняются люди, прося прощения грехов о Христе Иисусе, Господе нашем. Ему же слава со Отцем и Святым Духом, ныне и присно и во веки веков. Аминь.

Тропарь, глас 2:

Правдивая страстотерпца, и истинная Евангелия Христова послушателя, целомудренный Романе с незлобивым Давидом, не сопротив стаста врагу суцу брату, убивающему телеса ваша, душам же коснутися не могущу. Да плачется убо злый властолюбец: вы же радующеся с лики ангельскими, предстояще Святей Троице, молитесь о державе сродников ваших, богоугодней быти, и сыновом российским спастися.

Кондак, глас 3:

Возсия днесь преславная память ваша, благороднии страстотерпцы Христовы, Романе и Давиде, созывающи нас к похвалению Христа Бога нашего. Тем притекающе к раце мощей ваших, исцеления дар приемлем молитвами вашими святии: вы бо божественнии врачеве есте.

* * *

2901 Житие сие представляет собою перевод сочинения Иакова Мниха, называющегося «Сказание страстей и похвала об убиении святыю мученику Бориса и Глеба», написанного мало лет спустя после их мученических кончин, или в конце правления Ярослава, или в начале правления Изяслава, во всяком случае до 1072 г., а также перевод продолжений сего жития, сопровождающих его в древних списках. Перевод дополнен по «Чтению о житии и о погублении блаженную страстотерпцу Бориса и Глеба», сочиненному преподобным Нестором Летописцем после Иакова Мниха до 1091 г., и по «Сказанию о убиении святых страстотерпцев, российских князей, Бориса и Глеба», составленному св. Димитрием Ростовским (под 2 мая Миней Четых).

2902 Вышеслав умер при жизни отца в 1010 г.

2903 О раннем возрасте свв. Бориса и Глеба преподобный Нестор сообщает следующее. Святой Владимир отпустил всех своих детей по волостям, которые дал им в управление, но Бориса и Глеба держал при себе, потому что они были весьма юны. Святой Глеб был совсем еще дитя, а святой Борис уже проявлял высокий разум, был полон благодати Божией, знал грамоту и любил читать книги. Читал же он жития и мучения святых и, молясь со слезами, просил у Господа, чтобы Он сподобил его участи единого из сих святых. Так он молился постоянно, а святой Глеб слушал его, безотлучно находясь при нем. Когда св. Борис достиг совершеннолетия, отец задумал женить его. Но святой не желал брака. Бояре однако упросили его не ослушаться отца. Из-за послушания отцу святой вступил в брак по их просьбе. Затем отец послал его на княжение во Владимир Волынский, где он проявил много милосердия, но узнав, что Святополк по зависти умышляет на жизнь Бориса,

возвратил его в Киев. Сие могло быть до послания Бориса в Ростов.

2904 Печенеги, кочевой народ тюркского происхождения, со второй половины X в. начавший нападать на Русь. Св. Владимир строил города по р. Десне, Остру, Трубежу, Суле и Стугне, как сторожевую линию против печенегов. Из южнорусских степей их вытеснили впоследствии турки и половцы, также тюркские народы.

2905 Во имя св. Романа Сладкопевца

2906 15 июля 1015 г.

2907 В древней Руси был обычай усопших переносить и перевозить в санях на отпевание в церковь.

2908 Разумеется Киевский Десятинный храм, посвященный славе Богоматери, который построил и украсил св. Владимир. В древних прологах освящение сего храма показано под 11 мая.

2909 Так поступил Владимир с братом своим Ярополком.

2910 Близ Переяславля южного.

2911 По сказанию Нестора, дружины было у Бориса около 8 000 человек.

2912 По сказанию Нестора, св. Борис послал было к Святополку отрока с мольбою. Но тот удержал отрока у себя.

2913 По сказанию Нестора, один из убийц ударил св. Бориса в сердце.

2914 Вышегород отстоит от Киева на 15 поприщ.

2915 По сказанию преподобного Нестора, св. Владимир, отправив Бориса на княжение, Глеба оставил при себе. После

смерти отца, св. Глеб, боясь насилия со стороны Святополка, замыслил бежать на север, к брату. Помолившись в церкви святыне Богородицы, он сел в лодку и бежал. Сие было до убиения святого Бориса.

2916 По сказанию преп. Нестора, убийцы долго гнались в лодке за св. Глебом. Когда они приблизились, св. Глеб, подозревая их злой умысел, упросил своих спутников не браться за оружие и не противиться, говоря, что при покорности они просто отведут его к брату, а при сопротивлении всех порубят. По просьбе святого спутники его высадились на берег, с жалостью обращая свои взоры на блаженного, который остался посреди реки с отроками.

2917 Император Римский Флавий Клавдий Юлиан Отступник царствовал с 361 по 363 г. Он отрекся от христианства, стремился восстановить язычество. Был убит в битве с персами и умер со словами: «Ты победил, Галилеянин».

2918 По сказанию Нестора, старейшина города на месте, где лежало тело, видел самого святого Глеба, блистающего как молния.

2919 По сказанию Нестора, тело св. Глеба было найдено при помощи охотников.

2920 Сия киевская церковь была заложена в 1037 г.

2921 Т.е. с 1072 г.

2922 В половине XII века.

2923 Сие произошло в 1240 г.

2924 Сие произошло 8 сентября 1380 г.

ЧЕТИ-МИНУТИТЕ НА СВ. ДИМИТРИЙ РОСТОВСКИ

† **ВИЖТЕ ОЩЕ**

Отстъплението от вярата наречено "нов стил"

ЗА СЪКРАЩАВАНЕТО НА ЛИТУРГИИТЕ, ТАЙНСТВОТА И ТРЕБИТЕ В НОВОСТИЛНАТА ЦЪРКВА

ЗА ПРЕМАХВАНЕТО НА ОГЛАШЕНИЕТО

ЗАЩО БОГ НИ ИЗОСТАВИ

**ЗА КОРЕНА НА ЗЛОТО, ЗА НАЧАЛОТО НА
ОТСТЪПЛЕНИЕТО НА РОДНАТА НИ „ЦЪРКВА“, ЗА
БЪЛГАРСКАТА СХИЗМА**

Театърът на антихриста

ИСТИНАТА ЗА НАШИЯ НАРОД

Християнството на българите и техните владетели

ИДЕЯТА "ПРАВОСЛАВНИ БУДИТЕЛИ"

Православна ли е демокрацията

Народе, народе...

Защо се премахва вероучението

За старостилния икуменизъм

КОЙ СТОИ ЗАД ОТСТЪПЛЕНИЕТО

ДИСЕКЦИЯ НА ЧОВЕКООМРАЗТА

**ПАСТИРСКО ОКРЪЖНО ПОСЛАНИЕ ПРОТИВ
МАСОНСТВОТО**

Против юдомасонството

Изповедание на вярата

КЪДЕ СЕ Е СЪХРАНИЛО ПРАВОСЛАВИЕТО